

Rachunkowość finansowa przedsiębiorstwa

od jego powstania do likwidacji

redakcja naukowa

Maria Hass-Symotiuk

Wolters Kluwer

Rachunkowość finansowa przedsiębiorstwa

od jego powstania do likwidacji

redakcja naukowa

Maria Hass-Symotiuk

Zenon Głodek

Maria Hass-Symotiuk

Magdalena Kludacz-Alessandri

Bożena Nadolna

Małgorzata Trocka

Stan prawny na 1 grudnia 2017 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Henryk Lelusz

Wydawca

Izabella Małecka

Redaktor prowadzący

Grażyna Polkowska-Nowak

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Zagozda

Łamanie

Marek Lisiowski

Poszczególne rozdziały napisali:

Zenon Głodek – rozdziały 3 i 4

Zenon Głodek, Maria Hass-Symotiuk – rozdział 9

Maria Hass-Symotiuk – rozdziały 1, 2, 6 i 15

Magdalena Kludacz-Alessandri – rozdziały 8, 16 i 17

Bożena Nadolna – rozdziały 5, 7, 12 i 13

Małgorzata Trocka – rozdziały 10, 11 i 14

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2018

ISBN 978-83-8124-265-3

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp.....	13
Wykaz kont syntetycznych	17

Część A

ASPEKTY PRAWNE I ORGANIZACYJNE RACHUNKOWOŚCI

Rozdział 1

Rachunkowość jako element systemu informacyjnego przedsiębiorstwa.....	23
1.1. Istota, zakres i zadania rachunkowości.....	23
1.2. Zewnętrzne i wewnętrzne regulacje rachunkowości	29
1.3. Zasady prawidłowej rachunkowości	37
1.4. Struktura rachunkowości	39
1.5. Użytkownicy informacji finansowych.....	42

Rozdział 2

Projektowanie systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie	44
2.1. Zasady projektowania systemu rachunkowości przedsiębiorstwa	44
2.2. Elementy polityki rachunkowości przedsiębiorstwa.....	49
2.3. Zasady budowy zakładowego planu kont.....	58
2.4. Weryfikacja zasad (polityki) rachunkowości przedsiębiorstwa.....	67
2.5. Odpowiedzialność za rachunkowość przedsiębiorstwa.....	72

Rozdział 3

Wybrane elementy organizacji systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie	79
3.1. Etapy generowania informacji finansowych w systemie rachunkowości.....	79
3.2. Wycena zasobów majątkowych i źródeł ich finansowania.....	82
3.3. Dokumenty księgowe jako podstawa ewidencji operacji gospodarczych.....	89
3.4. Zasady prowadzenia ksiąg rachunkowych	93
3.5. Inwentaryzacja jako narzędzie weryfikacji zapisów księgowych.....	99

Część B
RACHUNKOWOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW KONTYNUUJĄCYCH
DZIAŁALNOŚĆ. ZASOBY MAJĄTKOWE I KAPITAŁY
W PRZEDSIĘBIORSTWACH KONTYNUUJĄCYCH DZIAŁALNOŚĆ

Rozdział 4

Rzeczowe i niematerialne aktywa trwale przedsiębiorstwa	107
4.1. Istota i rodzaje środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych.....	107
4.2. Wycena środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych.....	114
4.3. Zasady amortyzacji środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych.....	117
4.4. Aktualizacja wartości i odpisy z tytułu utraty wartości środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych.....	122
4.5. Ewidencja środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych.....	128
4.6. Środki trwale w budowie i ich ewidencja	134
4.7. Leasing środków trwałych i wartości niematerialnych oraz prawnych i jego ewidencja	139

Rozdział 5

Aktywa inwestycyjne przedsiębiorstwa	145
5.1. Istota i rodzaje aktywów inwestycyjnych.....	145
5.2. Aktywa finansowe i niefinansowe i ich wycena	149
5.3. Ewidencja długoterminowych aktywów finansowych i niefinansowych ..	159
5.4. Struktura krótkoterminowych aktywów finansowych i zasady ich ewidencji	170

Rozdział 6

Aktywa pieniężne przedsiębiorstwa i kredyty bankowe	175
6.1. Istota, rodzaje i zasady gospodarowania aktywami pieniężnymi.....	175
6.2. Środki pieniężne w kasie	180
6.3. Środki pieniężne na rachunkach bankowych.....	184
6.4. Inne środki pieniężne	189
6.5. Kredyty bankowe, ich rodzaje i ewidencja	195

Rozdział 7

Rozrachunki i roszczenia w przedsiębiorstwie	200
7.1. Pojęcie i rodzaje rozrachunków	200
7.2. Zasady wyceny i dokumentacja rozrachunków (krajowych i zagranicznych)	204
7.3. Rozrachunki z kontrahentami	207
7.4. Rozrachunki publicznoprawne	212
7.5. Rozrachunki z pracownikami	226

7.6.	Pozostałe rozrachunki	235
7.7.	Odpisy aktualizujące należności	245
7.8.	Należności dochodzone sądownie (roszczenia)	248

Rozdział 8

Aktywa obrotowe przedsiębiorstwa	250	
8.1.	Zasady gospodarowania zapasami	250
8.2.	Klasyfikacja i metody wyceny materiałów i towarów	252
8.3.	Rozliczenie zakupu materiałów i towarów	258
8.4.	Ewidencja materiałów	262
8.5.	Ewidencja towarów	268
8.6.	Nadwyżki i niedobory materiałów i towarów	277

Rozdział 9

Ewidencja, rozliczanie i kalkulacja kosztów w przedsiębiorstwie	283	
9.1.	Pojęcie i klasyfikacja kosztów	283
9.2.	Warianty ewidencji kosztów	288
9.3.	Koszty według rodzajów – ich ewidencja i rozliczanie	291
9.4.	Koszty w układzie funkcjonalno-kalkulacyjnym i ich rozliczanie	295
9.5.	Rozliczenia kosztów w czasie	307
9.6.	Istota i metody kalkulacji kosztów	313

Rozdział 10

Produkty gotowe i produkcja niezakończona w przedsiębiorstwie	325	
10.1.	Ogólna charakterystyka produktów gotowych	325
10.2.	Zasady wyceny produktów gotowych	326
10.3.	Ewidencja produktów gotowych	331
10.4.	Braki i ich ewidencja	337

Rozdział 11

Przychody i koszty związane z ich osiągnięciem w przedsiębiorstwie	340	
11.1.	Pojęcie i rodzaje przychodów	340
11.2.	Ewidencja przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów ...	342
11.3.	Ewidencja kosztów związanych z uzyskaniem przychodów ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów	353
11.4.	Pozostałe przychody i koszty operacyjne	358
11.5.	Przychody i koszty finansowe	365
11.6.	Obroty wewnętrzne i ich koszt własny	370

Rozdział 12

Kapitały i fundusze przedsiębiorstwa	373	
12.1.	Istota i rodzaje kapitałów (funduszy)	373
12.2.	Kapitały (fundusze) podstawowe w różnych jednostkach gospodarczych ...	379

12.3. Kapitały (fundusze) zapasowe i rezerwowe w różnych jednostkach gospodarczych.....	390
12.4. Rozliczenia międzyokresowe przychodów	399
12.5. Fundusze specjalne	403
12.6. Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	413
12.7. Wynik finansowy netto i jego rozliczanie	418

Rozdział 13

Rezerwy na zobowiązania w przedsiębiorstwie	421
13.1. Ogólna charakterystyka rezerw	421
13.2. Rezerwy na przyszłe zobowiązania i straty w księgach rachunkowych.....	428
13.3. Rezerwy na wydatki przyszłych okresów – rozliczenia międzyokresowe bierne	435
13.4. Rezerwy i aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego.....	441
13.5. Ujawnienia informacji o rezerwach w sprawozdaniu finansowym	447

Część C

SPRAWOZDAWCZOŚĆ FINANSOWA PRZEDSIĘBIORSTWA – SPORZĄDZANIE I BADANIE

Rozdział 14

Zakres i procedury sporządzania sprawozdania finansowego w przedsiębiorstwie. 453

14.1. Istota, cechy i zakres sprawozdania finansowego	453
14.2. Zasady sporządzania sprawozdania finansowego	455
14.3. Struktura informacyjna bilansu	460
14.4. Rachunek zysków i strat.....	465
14.5. Informacja dodatkowa	468
14.6. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym	475
14.7. Rachunek przepływów pieniężnych	477
14.8. Sprawozdanie z działalności w roku obrotowym	481
14.9. Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej.....	485
14.10. Konsolidacja sprawozdań finansowych	486

Rozdział 15

Badanie, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych	496
15.1. Cel i zasady badania sprawozdania finansowego	496
15.2. Sprawozdanie z badania sprawozdania finansowego	503
15.3. Zatwierdzanie, udostępnianie oraz ogłaszanie sprawozdania finansowego	506

Część D
RACHUNKOWOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW NIEKONTYNUUJĄCYCH
DZIAŁALNOŚCI

Rozdział 16

Rachunkowość łączących się i przejmowanych przedsiębiorstw	515
16.1. Istota fuzji i przejęć.....	515
16.2. Zasady i metody łączenia się spółek.....	519
16.3. Rozliczenie łączenia spółek metodą nabycia.....	525
16.4. Rozliczenie łączenia spółek metodą łączenia udziałów	530
16.5. Skutki przejęcia jednostki w rachunkowości	535
16.6. Ujawnianie informacji o połączeniu w sprawozdaniach finansowych	547

Rozdział 17

Rachunkowość przedsiębiorstw w upadłości i likwidacji.....	549
17.1. Regulacje prawne dotyczące upadłości i likwidacji przedsiębiorstwa	549
17.2. Zakres prac związanych z upadłością i likwidacją przedsiębiorstwa	553
17.3. Otwieranie i zamykanie ksiąg rachunkowych.....	561
17.4. Inwentaryzacja aktywów i pasywów likwidowanego przedsiębiorstwa	563
17.5. Wycena aktywów i pasywów likwidowanego przedsiębiorstwa	566
17.6. Sprawozdanie finansowe przedsiębiorstwa w likwidacji	578

Literatura	589
-------------------------	------------

Wykaz aktów prawnych	593
-----------------------------------	------------

Wykaz tabel	597
--------------------------	------------

Wykaz rysunków	601
-----------------------------	------------

Wykaz schematów	603
------------------------------	------------

O Autorach	607
-------------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW

k.p.	– ustawa z 26.06.1974 r. – Kodeks pracy (Dz.U. z 2016 r. poz. 1666 ze zm.)
k.s.h.	– ustawa z 15.09.2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1577)
KSR	– Krajowe Standardy Rachunkowości
MSR	– Międzynarodowe Standardy Rachunkowości
MSSF	– Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej
p.u.	– ustawa z 28.02.2003 r. – Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2016 r. poz. 2171 ze zm.)
system FK	– system finansowo-księgowy
u.p.d.o.f.	– ustawa z 26.07.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (Dz.U. z 2016 r. poz. 2032 ze zm.)
u.rach.	– ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2016 r. poz. 1047 ze zm.)
u.VAT	– ustawa z 11.03.2004 r. o podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2017 r. poz. 1221 ze zm.)
u.p.d.o.p.	– ustawa z 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz.U. z 2016 r. poz. 1888 ze zm.)
ZPK	– zakładowy plan kont

WSTĘP

W warunkach gospodarki rynkowej obserwuje się zwiększone zainteresowanie specyficznym zasobem, jakim jest informacja finansowa. Stanowi ona podstawę podejmowania poprawnych decyzji oraz kontroli ich realizacji na wszystkich szczeblach zarządzania przedsiębiorstwem. Informacje te są także potrzebne użytkownikom zewnętrznym (np. inwestorom, kontrahentom, bankom) do oceny działalności przedsiębiorstwa, do rozliczenia ich kierownictwa z dokonań (osiągniętych rezultatów) i do efektywnego wykorzystania powierzonych im składników majątkowych.

Sprawne zarządzanie wymaga dostępu do informacji o posiadanych zasobach czynników produkcji, o źródłach ich finansowania, o realizowanych procesach i ich kosztach, uzyskiwanych przychodach oraz o osiągniętych rezultatach (efektach) działalności. Zasadniczym źródłem tych informacji jest rachunkowość. Stanowi ona system pomiaru i identyfikacji zdarzeń i procesów gospodarczych oraz generowania przydatnych różnym użytkownikom informacji finansowych o działalności jednostki, wykorzystywanych do podejmowania różnorodnych decyzji, i to zarówno przez kierownictwo przedsiębiorstwa, jak i odbiorców zewnętrznych.

W zależności od zakresu tych informacji, ich charakteru oraz stosowanych procedur przetwarzania danych wyróżnia się trzy obszary rachunkowości: rachunkowość finansową, rachunkowość podatkową i rachunkowość zarządczą. Ta pierwsza jest ukierunkowana przede wszystkim na zaspokojenie potrzeb odbiorców zewnętrznych (zwłaszcza inwestorów), które są powtarzalne. Rachunkowość podatkowa umożliwia ustalanie zobowiązań podatkowych (np. podatku dochodowego, podatku VAT) oraz dokonywanie rozliczeń z fiskusem. Z kolei rachunkowość zarządcza opracowuje informacje zindywidualizowane, dostosowane do rozwiązywanych przez kierownictwo problemów decyzyjnych.

Przygotowana książka stanowi kompendium wiedzy o systemie informacyjnym rachunkowości finansowej przedsiębiorstw. Prezentowane w niej treści obejmują zagadnienia systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej występujące w cyklu życia przedsiębiorstwa, tj. od zaprojektowania tego systemu (w momencie utworzenia przedsiębiorstwa), poprzez sprawne funkcjonowanie systemu rachunkowości, aż do

likwidacji/upadłości (czyli kresu bytu prawnego przedsiębiorstwa). Na każdym z tych etapów rola rachunkowości jest bardzo istotna.

Treść pracy ujęto w czterech częściach, które harmonijnie łączą problemy ogólne z praktycznymi występującymi w cyklu życia przedsiębiorstwa.

Część pierwsza „Aspekty prawne i organizacyjne rachunkowości” ukazuje rolę i rangę rachunkowości jako instrumentu zarządzania (język biznesu). System ten powinien być ukierunkowany na generowanie przydatnych informacji finansowych na potrzeby różnych użytkowników (wewnętrznych i zewnętrznych).

Dlatego na tle istoty, zakresu, struktury i atrybutów rachunkowości przedstawiono zasady projektowania tego systemu w przedsiębiorstwie (system ten powinien być zaprojektowany w momencie utworzenia jednostki). Szczególną uwagę skupiono na czynnikach determinujących budowę systemu rachunkowości, wymaganiach prawa bilansowego w zakresie opracowania i aktualizacji zakładowych regulacji tego systemu (dokumentacji polityki rachunkowości), zasadach i metodach projektowania zakładowego planu kont, zabezpieczającego potrzeby informacyjne różnych użytkowników (także potencjalnych), oraz odpowiedzialności za prowadzenie rachunkowości w przedsiębiorstwie. Poruszono także problematykę organizacji systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie, mającą istotny wpływ na jego prawidłowe funkcjonowanie.

Część druga, najobszerniejsza, opracowania „Ewidencje problemowe w rachunkowości przedsiębiorstw kontynuujących działalność” koncentruje się na najistotniejszych obszarach rachunkowości finansowej związanych z prowadzoną działalnością przedsiębiorstwa (produkcyjną, usługową, handlową). Zawiera ona dziesięć rozdziałów, obejmujących problematykę poszczególnych składników aktywów i pasywów (aktywa trwałe, aktywa inwestycyjne, aktywa pieniężne, rzeczowe aktywa obrotowe, rozrachunki i roszczenia, kapitały i fundusze, rezerwy na zobowiązania, a także koszty i przychody związane z prowadzoną działalnością, zasady kalkulacji kosztów jednostkowych oraz ustalanie i podział wyniku finansowego). W każdym obszarze przedstawiono definicje omawianych kategorii bilansowych i wynikowych, zasady ich pomiaru, wyceny bieżącej i bilansowej, ukazano zasady funkcjonowania poszczególnych kont, schematy księgowania (rozwiązania ewidencyjne typowych operacji gospodarczych) oraz przykładowe rozwiązania.

Część trzecia jest poświęcona omówieniu sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw kontynuujących działalność. Szczególną uwagę zwrócono w niej na istotę, zakres i procedury sporządzania sprawozdań finansowych, ich konstrukcję oraz potencjał informacyjny poszczególnych elementów sprawozdania finansowego (bilans, rachunek zysków i strat, informacja dodatkowa, zestawienie zmian w kapitale własnym, rachunek przepływów pieniężnych), a także pozostałą sprawozdawczość (sprawozdania: z działalności w roku obrotowym, z płatności na rzecz administracji publicznej). Zawarto

w niej również problematykę badania, składania do właściwego rejestru sądowego, udostępniania i ogłaszania sprawozdań finansowych.

Część czwarta została poświęcona procesom będącym elementem współczesnej gospodarki rynkowej, jakimi są; fuzje, przejęcia, upadłość i likwidacja przedsiębiorstw. Zasadnicza uwaga została w niej skupiona na rachunkowości jednostek niekontynuujących działalności, a mianowicie na rachunkowości łączących się i przejmowanych jednostek oraz rachunkowości przedsiębiorstw w upadłości i likwidacji. W tej części opracowania omówiono istotę, zasady oraz regulacje prawne dotyczące procedur łączenia i przejęcia oraz upadłości i likwidacji, a także obowiązki w zakresie prowadzenia rachunkowości i sporządzania sprawozdań finansowych (m.in. dotyczące prowadzenia ksiąg rachunkowych, zasad wyceny aktywów i pasywów, ustalania wartości firmy, rozwiązań ewidencyjnych, inwentaryzacji) w trakcie postępowania układowego, upadłościowego i likwidacyjnego, a także w jednostkach gospodarczych kończących byt prawny.

W zaproponowanych w poszczególnych rozdziałach schematach księgowania oraz przykładach liczbowych wykorzystano wykaz kont zawierający ich nazwy i symbole.

Zaletą opracowania jest przede wszystkim wszechstronne i wieloaspektowe przedstawienie rachunkowości finansowej w cyklu życia przedsiębiorstwa. Przedstawiono w nim zagadnienia najbardziej aktualne, istotne i kluczowe, z uwzględnieniem możliwości różnych rozwiązań oraz wykorzystaniem obowiązujących regulacji prawnych (a w szczególności prawa bilansowego, krajowych i międzynarodowych standardów rachunkowości, prawa podatkowego, Kodeksu spółek handlowych itp.).

Bogactwo przedstawionych problemów, szerokie wykorzystanie literatury przedmiotu oraz obowiązujących regulacji prawnych sprawiają, że książka może być cennym źródłem w poszerzaniu wiedzy z rachunkowości, jej uporządkowaniu i ugruntowaniu oraz nabyciu umiejętności praktycznego wykorzystania zarówno dla studentów studiów ekonomicznych, studiów podyplomowych, jak i dla praktyków gospodarczych prowadzących pełne księgi rachunkowe (zarówno obligatoryjnie, jak i z wyboru).

Jej adresatami mogą być także menedżerowie przedsiębiorstw, przedstawiciele rad nadzorczych odpowiedzialni za kształt systemu informacyjnego rachunkowości oraz przyjętą politykę w tym zakresie oraz osoby zajmujące się profesjonalnie prowadzeniem ksiąg rachunkowych, główni księgowi, pracownicy pionów finansowo-ekonomicznych, syndycy masy upadłości, jak też biegli rewidenci, kontrolerzy i audytorzy wewnętrzni.

Zaprezentowane w opracowaniu treści są aktualne na 1.12.2017 r.

Maria Hass-Symotiuk

WYKAZ KONT SYNTETYCZNYCH

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)	Nazwa konta zastosowanego w pracy
Zespół 0 – AKTYWA TRWAŁE	
010	Środki trwałe
020	Wartości niematerialne i prawne
030	Długoterminowe aktywa finansowe i inne inwestycje
040	Inwestycje w nieruchomości i prawa
070	Umorzenie środków trwałych
071	Umorzenie wartości niematerialnych i prawnych
073	Umorzenie i aktualizacja inwestycji w nieruchomości i prawa
075	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości środków trwałych
076	Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości niematerialnych i prawnych
078	Odpisy aktualizujące długoterminowe aktywa finansowe
080	Środki trwałe w budowie
082	Odpisy aktualizujące środki trwałe w budowie
Konta pozabilansowe	
091	Środki trwałe w likwidacji
092	Środki trwałe dzierżawione
093	Środki trwałe obce
094	Środki trwałe oddane w leasing
Zespół 1 – ŚRODKI PIENIĘŻNE, RACHUNKI BANKOWE ORAZ INNE KRÓTKOTERMINOWE AKTYWA FINANSOWE	
100	Kasa
130	Rachunki bankowe
132	Kredyty bankowe
133	Inne środki pieniężne
140	Krótkoterminowe aktywa finansowe
149	Odpisy aktualizujące wartość krótkoterminowych aktywów finansowych
150	Udziały i akcje własne przeznaczone do zbycia

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)	Nazwa konta zastosowanego w pracy	
Zespół 2 – ROZRACHUNKI I ROSZCZENIA		
200		Rozrachunki z odbiorcami
201		Rozrachunki z dostawcami
205		Zobowiązania wekslowe
221		Rozrachunki z tytułu podatku dochodowego od osób prawnych
222		Rozrachunki z tytułu pobranych zaliczek na poczet podatku dochodowego od osób fizycznych
223		Rozrachunki z urzędem skarbowym z tytułu VAT
225		Rozrachunki z Zakładem Ubezpieczeń Społecznych
228		Inne rozrachunki publiczno-prawne
230		Rozrachunki z tytułu wynagrodzeń
234		Inne rozrachunki z pracownikami
235		Rozrachunki z tytułu pożyczek udzielanych pracownikom z ZFŚS
240		Rozliczenie niedoborów i szkód
241		Rozliczenie nadwyżek
245		Rozrachunki wewnątrzzakładowe
246		Należności dochodzone na drodze sądowej
249		Pozostałe rozrachunki
260		Odpisy aktualizujące wartość należności
		Konta pozabilansowe
291		Należności warunkowe
292		Zobowiązania warunkowe
293		Weksle obce dyskontowane lub indosowane
294		Zobowiązania zabezpieczone na majątku
Zespół 3 – MATERIAŁY		
300		Rozliczenie zakupu
310		Materiały
320		Materiały w przerobie
330		Towary
340		Odchylenia od cen ewidencyjnych materiałów
341		Odchylenia od cen ewidencyjnych towarów
342		Odpisy aktualizujące wartość towarów
343		Odpisy aktualizujące wartość materiałów
		Konta pozabilansowe
390	10	Zapasy obce
391	20	Towary w komisie
Zespół 4 – KOSZTY WG RODZAJÓW I ICH ROZLICZENIE		
410		Amortyzacja
420		Zużycie materiałów i energii

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)	Nazwa konta zastosowanego w pracy
430	Usługi obce
440	Podatki i opłaty
450	Wynagrodzenia
460	Ubezpieczenia społeczne i inne świadczenia
470	Pozostałe koszty rodzajowe
490	Rozliczenie kosztów rodzajowych
Zespół 5 – KOSZTY WEDŁUG TYPÓW DZIAŁALNOŚCI I ICH ROZLICZENIE	
500	Koszty działalności podstawowej – produkcyjnej
501	Koszty działalności podstawowej – handlowej
503	Koszty działalności podstawowej – usługowej
510	Braki
521	Koszty wydziałowe
522	Koszty zakupu
531	Koszty działalności pomocniczej
535	Koszty sprzedaży
550	Koszty ogólnego zarządu
580	Rozliczenie kosztów działalności
Zespół 6 – PRODUKTY I ROZLICZENIA MIĘDZYOKRESOWE	
600	Produkty gotowe
601	Półfabrykaty
620	Odchylenia od cen ewidencyjnych produktów
625	Odpisy aktualizujące wartość produktów
640	Rozliczenia międzyokresowe kosztów
650	Pozostałe rozliczenia międzyokresowe
Zespół 7 – PRZYCHODY I KOSZTY ZWIĄZANE Z ICH OSIĄGNIĘCIEM	
700	Sprzedaż produktów
701	Koszt sprzedanych produktów
730	Sprzedaż materiałów
731	Wartość sprzedanych materiałów w cenach zakupu (nabycia)
740	Sprzedaż towarów
741	Wartość sprzedanych towarów w cenach zakupu (nabycia)
750	Przychody finansowe
751	Koszty finansowe
760	Pozostałe przychody operacyjne
761	Pozostałe koszty operacyjne
790	Obroty wewnętrzne
791	Koszty obrotów wewnętrznych

Symbol konta księgi głównej (syntetycznego)	Nazwa konta zastosowanego w pracy	
Zespół 8 – KAPITAŁY (FUNDUSZE) WŁASNE, FUNDUSZE SPECJALNE I WYNIK FINANSOWY		
801		Kapitał (fundusz) podstawowy
	801-1	Fundusz założycielski
	801-2	Fundusz udziałowy – spółdzielnia
	801-3	Kapitał zakładowy
	801-5	Kapitał właścicieli (wspólników)
810		Kapitał (fundusz) zapasowy
	810-1	Fundusz przedsiębiorstwa
	810-2	Fundusz zasobowy
	810-3	Kapitał zapasowy
811		Kapitał (fundusz) rezerwowy
812		Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny
820		Rozliczenie wyniku finansowego
830		Rezerwy
840		Rozliczenia międzyokresowe przychodów
850		Fundusze specjalne
860		Wynik finansowy
870		Podatek dochodowy
871		Inne obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego

Część A

**ASPEKTY PRAWNE I ORGANIZACYJNE
RACHUNKOWOŚCI**

Rozdział 1

RACHUNKOWOŚĆ JAKO ELEMENT SYSTEMU INFORMACYJNEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

1.1. Istota, zakres i zadania rachunkowości

Prowadzenie działalności przez każde przedsiębiorstwo wymaga dostępu jego kierownictwa do informacji o posiadanych zasobach czynników produkcji, o ich wykorzystaniu w realizowanych procesach, o poniesionych kosztach, uzyskanych przychodach, jak też o osiągniętych rezultatach. Zasadniczym źródłem tych informacji jest rachunkowość, stanowiąca logiczny, kompletny i zwarty system generowania i komunikowania informacji, głównie finansowych, niezbędnych do zarządzania różnym użytkownikom.

W literaturze przedmiotu rachunkowość jest różnie pojmowana. Uznaje się ją za system ewidencji zdarzeń i procesów gospodarczych, system informacyjny, język działalności gospodarczej, system pomiaru, działalność usługową, środek służący do przedstawienia bieżącej ekonomicznej rzeczywistości, sztukę i ideologię¹. Odmienne rozumienie istoty rachunkowości jest wyrazem ewolucji poglądów związanych z szerokim spektrum badań naukowych w tym zakresie. Wybrane definicje rachunkowości zestawiono w tabeli 1.1.

Tabela 1.1. Rachunkowość jako system generowania informacji w wybranych definicjach

Treść definicji rachunkowości	Autor
„System informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych, oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania majątkiem”	A. Jarugowa, <i>Rachunkowość finansowa</i> , Łódź 1993, s. 18

¹ A. Szychta, *Teoria rachunkowości Richarda Mattessicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości – Studium metodologiczne*, Warszawa 1996, s. 19–22.

Treść definicji rachunkowości	Autor
„Sztukę zapisywania, klasyfikacji oraz podsumowywania w sposób znamieny i w kategoriach pieniężnych operacji i zdarzeń, które przynajmniej częściowo mają charakter finansowy, a także jako sztukę interpretacji tych czynności i ich rezultatów”	A.A. Hendriksen, M.F. Breda, <i>Teoria rachunkowości</i> , Warszawa 2002, s. 143
„System pomiaru i ewidencji procesów gospodarczych zachodzących w przedsiębiorstwie oraz przetwarzania informacji w celu dostarczenia ich użytkownikom”	<i>Rachunkowość międzynarodowa</i> , red. L. Bednarski, J. Gierusz, Warszawa 2001, s. 12
„System gromadzenia i przetwarzania danych dotyczących stanów i procesów kształtujących majątek jednostki gospodarczej w celu dostarczenia informacji ekonomiczno-finansowych”	<i>Rachunkowość finansowa przedsiębiorstw</i> , red. K. Sawicki, Wrocław 2016, s. 13
„Systemem ewidencji, a więc całościowym, uporządkowanym układem metod i reguł sformułowanych przez teorię. (...) dokonywane w jej ramach pomiar, rejestracja, grupowanie, prezentacja i interpretacja określonych zjawisk gospodarczych są związane z indywidualnym podmiotem gospodarującym, a więc z jednostką wyodrębnioną pod względem organizacyjnym i majątkowym z całości gospodarki narodowej. Rachunkowość opiera się na zastosowaniu specyficznych metod postrzegania rzeczywistości w celu ujęcia w pieniądzu stanu i ruchu środków gospodarczych odbywających się w tych jednostkach”	<i>Mała Encyklopedia Rachunkowości</i> , red. S. Skrzywan, Warszawa 1971, s. 657
„Uniwersalny, elastyczny, przedmiotowy system informacyjno-kontrolny, zdeterminowany metodą bilansową, która jest nierozdzielnie z nim związaną metodą poznawczą, umożliwiającą tworzenie liczbowego obrazu powstania, podziału i przepływu wartości oraz wynikających stąd rozrachunków między podmiotami gospodarczymi”	E. Burzym, <i>Rachunkowość przedsiębiorstw i instytucji</i> , Warszawa 1980, s. 13
„Szczególny system informacyjno-kontrolny, retro- i perspektywny, który posiada monopol na ustalenie wyniku finansowego (zysk lub strata) i kondycji finansowej podmiotu gospodarczego (majątek, kapitały własne i obce)”	W. Brzezin, <i>Ogólna teoria rachunkowości</i> , Częstochowa 1998, s. 21
„Rachunkowość powszechnie nazywana jest językiem biznesu. Ludzie w świecie biznesu – właściciele, menedżerowie, bankierzy, maklerzy – wszyscy używają terminów i koncepcji rachunkowości, aby opisać majątek, źródła finansowania i działalność każdego biznesu małego i dużego. (...) Podstawowym jej celem jest dostarczenie informacji finansowych o działalności podmiotu gospodarczego”	E. Walińska, <i>Rachunkowość w świetle podatku dochodowego</i> , Warszawa 1997, s. 13

Z przedstawionych definicji wynika, że rachunkowość jest uniwersalnym elastycznym systemem informacyjno-kontrolnym, odzwierciedlającym przebieg i rezultaty działalności jednostki gospodarczej, który umożliwia użytkownikom dostarczenie prawdziwego i rzetelnego obrazu ich sytuacji majątkowej i finansowej. Sprawne i efektywne funkcjonowanie systemu rachunkowości zależy od właściwego wykorzystania przypisanych jej cech. Do zasadniczych z nich zalicza się²:

- 1) wyrażanie wszystkich zdarzeń i procesów gospodarczych w mierniku pieniężnym, pozwalającym sprowadzić je do wspólnego mianownika,
- 2) zastosowanie własnej klasyfikacji zdarzeń gospodarczych, która pozwala na tworzenie agregatów ekonomiczno-rachunkowych nieodzownych w zarządzaniu finansami (aktywa–pasywa, koszty–przychody–wyniki),
- 3) dokonywanie rejestracji operacji gospodarczych wyłącznie na podstawie dokumentów źródłowych,
- 4) stosowanie do rejestracji specyficznych urządzeń księgowych (podstawowym z nich jest konto księgowo),
- 5) określenie przekrojów informacji o działalności gospodarczej jednostki przez opracowanie zakładowego planu kont,
- 6) stosowanie zasady podwójnego zapisu do rejestracji operacji gospodarczych na kontach,
- 7) zachowanie ciągłości rejestracji operacji gospodarczych,
- 8) potwierdzanie wiarygodności rejestracji operacji gospodarczych i stanów finansowo-majątkowych poprzez inwentaryzację; w razie wystąpienia różnic między stanem rzeczywistym i ewidencyjnym dokonuje się korekty stanu ewidencyjnego.

Rachunkowość jednostek gospodarczych prowadzących księgi rachunkowe obejmuje wiele elementów tworzących całość. Zostały one przedstawione w tabeli 1.2.

Tabela 1.2. Komponenty systemu rachunkowości i ich charakterystyka

Elementy	Zakres zagadnień	Realizowane cele
Zasady (polityka rachunkowości)	1) ustalenie roku obrotowego i okresu sprawozdawczego 2) sposób prowadzenia ksiąg, w tym: a) zakładowy plan kont b) wykaz ksiąg rachunkowych c) dokumentacja systemu przetwarzania danych przy użyciu komputera d) system ochrony danych i ich zbiorów	określenie sposobu prowadzenia rachunkowości i jej powiązanie z systemem kontroli wewnętrznej

² *Rachunkowość finansowa*, red. Z. Messner, Katowice 2004, s. 46.

Elementy	Zakres zagadnień	Realizowane cele
Dowody księgowe	1) dowody wewnętrzne (obce i własne): 2) dowody własne a) jednostkowe b) zbiorcze c) korygujące d) zastępcze e) rozliczeniowe	odzwierciedlenie zdarzeń i procesów gospodarczych występujących w jednostce, które powodują zmiany stanu, wartości i struktury majątku i źródeł jego pochodzenia oraz oddziaływanie na wynik finansowy
Księgi rachunkowe	1) dziennik 2) księga główna 3) księgi pomocnicze 4) zestawienie obrotów i sald 5) inwentarz	umożliwiają zapis różnorodnych operacji gospodarczych oraz agregację danych źródłowych i informacji, a także ich kontrolę (uzgadnianie)
Inwentaryzacja składników aktywów i pasywów	zasady i metody inwentaryzacji, jej terminy, organizacja inwentaryzacji, rozliczenie wyników inwentaryzacji	weryfikacja danych księgowych ze stanem faktycznym
Wycena aktywów i pasywów oraz ustalanie wyniku finansowego	przyjęty sposób wyceny zasobów, ustalenia wartości rozchodów rzeczowych składników majątku, sposoby ustalenia wyniku finansowego	ukazanie ekonomicznej (realnej) wartości majątku i rezultatu działalności (zysk, strata) jednostki
Sprawozdawczość finansowa 1) wszystkich jednostek prowadzących księgi rachunkowe	1) wprowadzenie do sprawozdania finansowego 2) bilans 3) rachunek zysków i strat 4) dodatkowe informacje i objaśnienia	prezentacja wizerunku jednostki (jej sytuacji majątkowej, finansowej, wyniku finansowego oraz zmian w tym zakresie)
2) jednostek, których sprawozdanie finansowe podlega obowiązkowemu badaniu	1) rachunek przepływów pieniężnych 2) zestawienie zmian w stanie kapitału (funduszu) własnego 3) sprawozdanie z działalności w roku obrotowym (tylko jednostek przewidzianych ustawą)	
Gromadzenie i przechowywanie dowodów księgowych oraz pozostałej dokumentacji	przechowywanie opisu przyjętych zasad rachunkowości, dowodów księgowych, ksiąg rachunkowych i dokumentów inwentaryzacyjnych oraz sprawozdawczości finansowej	możliwość weryfikacji sprawozdań finansowych w celu udowodnienia ich prawdziwości i rzetelności
Badanie i składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych w przypadkach przewidzianych ustawą	1) obligatoryjne 2) fakultatywne (na podstawie decyzji jednostki)	uwiarygodnienie wizerunku jednostki gospodarczej przez osobę zaufania publicznego (biegłego rewidenta)

Źródło: opracowanie własne.

Zasadniczym celem rachunkowości jest generowanie informacji finansowych na potrzeby różnych odbiorców (wewnętrznych i zewnętrznych). Realizacja tego celu wymaga dokonywania pomiaru zdarzeń i procesów gospodarczych oraz ich rezultatów stanowiących konsekwencję podjętych decyzji w trakcie prowadzonej działalności. Te ostatnie mogą dotyczyć w szczególności: wielkości wypracowanego wyniku finansowego, utrzymania płynności i wypłacalności, monitorowania stanu zobowiązań (w tym wymagalnych), ograniczania ich wysokości czy efektywnego wykorzystania posiadanych zasobów. Pomiar przepływów rzeczowych i finansowych oraz przyrostu wartości następuje według specyficznych dla systemu rachunkowości reguł i procedur określonych w prawie bilansowym oraz w wewnętrznych uregulowaniach przedsiębiorstwa.

W warunkach gospodarki rynkowej rachunkowość przedsiębiorstw nabiera coraz większego znaczenia. Dostarcza ona różnym użytkownikom informacji finansowych służących podejmowaniu decyzji oraz umożliwia rozliczenie kierownictwa z efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem, oraz z osiągniętych rezultatów (dokonań). Podczas przygotowywania tych informacji wykorzystuje się specyficzne metody, reguły (procedury) postępowania, formy, urządzenia ewidencyjne i środki techniczne, które gwarantują ich rzetelność, wiarygodność, terminowość, porównywalność, sprawdzalność i odpowiednią szczegółowość.

Dostarczane zbiory informacji (w postaci sprawozdań finansowych i raportów) zawierają informacje przydatne dla różnych użytkowników do dokonywania oceny sytuacji majątkowej i finansowej, rentowności, płynności oraz wypłacalności jednostki gospodarczej, a także podatności na zmiany w otoczeniu, które wpływają na jej sytuację finansową w przyszłości. Są one także bazą do rozliczenia kierownictwa z osiągniętych rezultatów.

Generowane informacje finansowe muszą spełniać wiele standardów jakościowych, z których za istotne uznaje się dokładność, wiarygodność i porównywalność. Rachunkowość w swych rozwiązaniach musi godzić potrzeby informacyjne wielu różnych użytkowników (także potencjalnych i anonimowych).

Zadaniem rachunkowości jest pomoc w wytyczaniu (kreowaniu) przyszłych działań (budżetowanie), alokacja zasobów wewnątrz przedsiębiorstwa, rejestracja zdarzeń i procesów gospodarczych, ich monitorowanie i kontrola przez porównanie danych wyznaczonych i zrealizowanych oraz ocena dokonań. Ponadto powinna ona także dostarczyć informacji niezbędnych do rozliczenia z:

- 1) kontrahentami (z tytułu dostaw, robót i usług),
- 2) pracownikami (np. z tytułu wynagrodzeń),
- 3) ZUS (z tytułu ubezpieczeń społecznych),
- 4) fiskusem (z tytułu podatków),
- 5) instytucjami finansowymi (np. z tytułu ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej).

Rachunkowość pełni liczne funkcje (por. tabela 1.3). Za najważniejsze z nich uznaje się³:

- 1) informacyjną, która przejawia się w zabezpieczeniu informacji niezbędnych do podejmowania decyzji i kontroli ich realizacji;
- 2) kontrolną, związaną z ochroną majątku oraz oceną rzeczywistej sytuacji majątkowo-kapitałowej, przejawiającą się w jej oddziaływaniu prewencyjnym (np. zapobieganie niekorzystnym zjawiskom), ingerencyjnym (np. ujawnianie niegospodarności) i interwencyjnym (np. kształtowanie poziomu kosztów działalności, wyników finansowych, decyzje korekcyjne);
- 3) analityczną, umożliwiającą ustalenie i ocenę związków przyczynowo-skutkowych występujących między wielkościami stanowiącymi podstawę porównań z wielkościami faktycznymi, a także w odpowiedniej interpretacji treści generowanych informacji finansowych;
- 4) ewidencyjną, przejawiającą się w rejestrowaniu posiadanych zasobów czynników produkcji oraz zrealizowanych procesów gospodarczych;
- 5) rozliczeniową, ukierunkowaną na ustalenie wyniku finansowego i jego podział oraz umożliwienie rozliczenia (zarządu) kierownictwa z efektywnego zarządzania powierzonym mu majątkiem, jak też
- 6) atestacyjną (dowodową), związaną z dostarczaniem danych wiarygodnych, rzetelnych i sprawdzalnych, mających moc dowodową (np. w postępowaniu sądowym, podatkowym lub administracyjnym).

Tabela 1.3. Funkcje rachunkowości i ich charakterystyki

Funkcje	Opis funkcji
Dowodowa, atestacyjna	– gromadzenie, weryfikowanie, archiwizowanie dokumentów – zapewnienie wiarygodności, bezbłędności i kompletności dowodów
Ewidencyjna	– ujęcie ewidencyjne zasobów i procesów gospodarczych – tworzenie bazy danych
Rozliczeniowa	– rozliczenie należności i zobowiązań z osobami prawnymi i fizycznymi, z budżetami, z kontrahentami krajowymi i zagranicznymi
Informacyjna	– elastyczność, zaadresowanie, aktualność, odpowiednia szczegółowość, wiarygodność informacji – opracowanie i wykorzystanie informacji
Kontrolna	– kontrola <i>ex ante</i> , <i>in tempora</i> , <i>ex post</i> – rachunkowość odpowiedzialności
Analityczna	– badanie związków przyczynowo-skutkowych (<i>ex ante</i> , <i>in tempora</i> , <i>ex post</i>) – ocena stanów i rezultatów działania

Źródło: *Rachunek kosztów usług medycznych i zarządzanie finansami w ochronie zdrowia*, red. M. Hass-Symotiuk, Szczecin 2000, s. 154.

³ Por. A. Jarugowa, *Współczesne problemy rachunkowości*, Warszawa 1991, s. 15.

Wszystkie wymienione funkcje rachunkowości pełni równocześnie. Umożliwiają one właściwe wykonanie wyznaczonych zadań przy optymalnym wykorzystaniu zasobów przedsiębiorstwa. Warto dodać, że przez realizację zadań i funkcji rachunkowości staje się aktywnym instrumentem sterowania działalnością przedsiębiorstwa.

1.2. Zewnętrzne i wewnętrzne regulacje rachunkowości

Zasadniczym aktem prawnym regulującym funkcjonowanie rachunkowości jest ustawa o rachunkowości. Składa się ona z 11 rozdziałów zawierających całokształt zagadnień dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych, poczynając od przepisów ogólnych, a na przepisach szczególnych i przejściowych oraz zmianach w przepisach obowiązujących i przepisach końcowych kończąc. Zawiera ona sześć załączników określających wzory sprawozdań finansowych dla różnych jednostek gospodarczych. Zakres przedmiotowy ustawy o rachunkowości obrazuje tabela 1.4.

Tabela 1.4. Zakres przedmiotowy ustawy o rachunkowości

Rozdział ustawy	Charakterystyka
Rozdział 1	Przepisy ogólne (art. 1–8)
Rozdział 2	Prowadzenie ksiąg rachunkowych (art. 9–25)
Rozdział 3	Inwentaryzacja (art. 26–27)
Rozdział 4	Wycena aktywów i pasywów oraz ustalenie wyniku finansowego (art. 28–44)
Rozdział 4a	Łączenie się spółek (art. 44a–44d)
Rozdział 5	Sprawozdania finansowe jednostki (art. 45–54)
Rozdział 6	Skonsolidowane sprawozdania finansowe grupy kapitałowej (art. 55–63d)
Rozdział 6a	Sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej (art. 63e–63j)
Rozdział 7	Badanie, składanie do właściwego rejestru sądowego, udostępnianie i ogłaszanie sprawozdań finansowych (art. 64–70a)
Rozdział 8	Ochrona danych (art. 71–76)
Rozdział 8a	Usługowe prowadzenie ksiąg rachunkowych (art. 76a–76i)
Rozdział 9	Odpowiedzialność karna (art. 77–79)
Rozdział 10	Przepisy szczególne i przejściowe (art. 80–83)
Rozdział 11	Zmiany w przepisach obowiązujących, przepisy końcowe (art. 84–86)
Załączniki nr 1–6	Wzory sprawozdań finansowych dla różnych jednostek

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. z 2016 r. poz. 1047 ze zm.).

Przepisy ustawy o rachunkowości mają zastosowanie do różnych jednostek gospodarczych mających siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na wysokość osiąganych przychodów, oraz tych, które stosują jej zasady dobrowolnie, na podstawie własnych decyzji. Jednostki zobowiązane do respektowania przepisów ustawy o rachunkowości przedstawia tabela 1.5.

Tabela 1.5. Jednostki zobowiązane do stosowania przepisów ustawy o rachunkowości

Jednostki	Obowiązek stosowania przepisów ustawy o rachunkowości
1) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością 2) spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji 3) spółki akcyjne 4) spółki akcyjne w organizacji 5) przedsiębiorstwa państwowe, spółdzielnie, szkoły wyższe, fundacje 6) banki państwowe, banki spółdzielcze, banki komercyjne, fundusze inwestycyjne 7) instytucje ubezpieczeniowe i reasekuracyjne, spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe 8) gminy, powiaty, województwa i ich związki, państwowe, gminne i powiatowe jednostki budżetowe, gminne, powiatowe i wojewódzkie zakłady budżetowe 9) alternatywne spółki inwestycyjne 10) oddziały i przedstawicielstwa przedsiębiorców zagranicznych 11) jednostki, które otrzymują dotacje lub subwencje na realizację zadań zleconych z budżetu państwa, budżetu jednostek samorządu terytorialnego lub funduszy celowych	bez względu na kwotę osiągniętych przychodów
1) spółki jawne osób fizycznych 2) spółki partnerskie 3) spółki cywilne osób fizycznych 4) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	obligatoryjne prowadzenie ksiąg rachunkowych, jeżeli ich przychody netto* ze sprzedaży towarów, produktów i operacji finansowych za poprzedni rok obrotowy wynosiły co najmniej równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro
1) spółki jawne osób fizycznych 2) spółki partnerskie 3) spółki cywilne osób fizycznych	fakultatywne prowadzenie ksiąg rachunkowych, jeżeli przychody netto* ze sprzedaży produktów i towarów oraz operacji finansowych

4) osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	za ubiegły rok obrotowy były niższe niż równowartość w walucie polskiej 2 000 000 euro; osoby te lub wspólnicy przed rozpoczęciem roku obrotowego powinni zawiadomić o tym kierownika urzędu skarbowego właściwego w sprawach opodatkowania podatkiem dochodowym
--	--

* Przeliczenie kwoty przychodów netto zobowiązujących osoby fizyczne, spółki jawne i cywilne osób fizycznych oraz spółki partnerskie do prowadzenia ksiąg rachunkowych przeprowadza się przy zastosowaniu średniego kursu ogłoszonego przez NBP na pierwszy dzień roboczy października roku poprzedzającego rok obrotowy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie art. 2 u.rach.

W ustawie o rachunkowości zawarto delegację dla ministra właściwego do spraw finansów publicznych, upoważniającą go do określenia w drodze rozporządzenia szczególnych zasad rachunkowości i wzorcowych planów kont dla określonych kategorii jednostek. Wydając te rozporządzenia, minister zasięga opinii osób wskazanych w ustawie, np. Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego, przy określaniu szczególnych zasad rachunkowości dla Krajowego Depozytu Papierów Wartościowych, domów maklerskich czy funduszu gwarancyjnego.

Warto dodać, że zawarte w ustawie regulacje nie uwzględniają wszystkich możliwych rozwiązań, przypadków szczególnych i zmian zachodzących w gospodarce, które wymagają skodyfikowania w celu prawidłowego ich ujęcia w księgach rachunkowych i zaprezentowania w sprawozdaniach finansowych jednostki. Dlatego w przypadku braku szczegółowych uregulowań w ustawie o rachunkowości przedsiębiorstwo może posiłkować się krajowymi standardami rachunkowości⁴ wydanymi przez uprawniony Komitet Standardów Rachunkowości.

Dotychczas opracowano następujące Krajowe Standardy Rachunkowości:

- 1) KSR 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”,
- 2) KSR 2 „Podatek dochodowy”,
- 3) KSR 3 „Niezakończone usługi budowlane”,
- 4) KSR 4 „Utrata wartości aktywów”,
- 5) KSR 5 „Leasing, najem, dzierżawa”,
- 6) KSR 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”,
- 7) KSR 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym”,
- 8) KSR 8 „Działalność deweloperska”,
- 9) KSR 9 „Sprawozdanie z działalności”,

⁴ Krajowe standardy rachunkowości stanowią uzupełnienie przepisów prawa bilansowego, a ich przestrzeganie ma charakter wyłącznie fakultatywny.

- 10) KSR 10 „Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi”,
- 11) KSR 11 „Środki trwałe”.

W przypadku braku odpowiedniego standardu krajowego można stosować Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR), Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF). Jednostki sporządzające sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR, MSSF oraz związanymi z nimi interpretacjami ogłoszonymi w formie rozporządzeń Komisji Europejskiej stosują przepisy ustawy o rachunkowości w zakresie nieuregulowanym przez MSR.

Takie sformułowanie wskazuje na następującą hierarchię przepisów o rachunkowości:

- 1) ustawa o rachunkowości i rozporządzenia wykonawcze do niej,
- 2) krajowe standardy rachunkowości wydane przez krajowy Komitet Standardów Rachunkowości (w zakresie nieuregulowanym przez prawo bilansowe),
- 3) założenia koncepcyjne, MSSF/MSR (w zakresie nieuregulowanym przez KSR), interpretacje.

Ukierunkowuje to wybór zasad rachunkowości stosowanych przez przedsiębiorstwa. Jednocześnie określenie „mogą” nie wskazuje wyraźnie, czy należy stosować krajowe, czy międzynarodowe standardy. W praktyce oznacza to, że przy rozwiązywaniu zagadnień nieuregulowanych przepisami ustawy o rachunkowości wykładnię powinny zapewniać krajowe standardy rachunkowości, a do czasu ich wydania – międzynarodowe standardy rachunkowości.

Obecnie obowiązujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej prezentuje tabela 1.6.

Tabela 1.6. Wykaz Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości	
Numer MSR	Tytuł
1	Prezentacja sprawozdań finansowych
2	Zapasy
7	Sprawozdanie z przepływów pieniężnych
8	Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów
10	Zdarzenia po zakończeniu okresu sprawozdawczego
11	Umowy o usługę budowlaną
12	Podatek dochodowy
16	Rzeczowe aktywa trwałe

17	Leasing
18	Przychody
19	Świadczenia pracownicze
20	Dotacje rządowe oraz ujawnianie informacji na temat pomocy rządowej
21	Skutki zmian kursów wymiany walut obcych
23	Koszty finansowania zewnętrznego
24	Ujawnianie informacji na temat podmiotów powiązanych
26	Rachunkowość i sprawozdawczość programów świadczeń emerytalnych
27	Jednostkowe sprawozdania finansowe
28	Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych i wspólnych przedsięwzięciach
29	Sprawozdawczość finansowa w warunkach hiperinflacji
31	Udziały we wspólnych przedsięwzięciach
32	Instrumenty finansowe: prezentacja
33	Zysk przypadający na jedną akcję
34	Śródroczna sprawozdawczość finansowa
36	Utrata wartości aktywów
37	Rezerwy, zobowiązania warunkowe i aktywa warunkowe
38	Wartości niematerialne
39	Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena
40	Nieruchomości inwestycyjne
41	Rolnictwo
Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej	
1	Zastosowanie MSSF po raz pierwszy
2	Płatności w formie akcji
3	Połączenia jednostek
4	Umowy ubezpieczeniowe
5	Aktywa trwałe
6	Poszukiwanie i ocena zasobów mineralnych
7	Instrumenty finansowe: ujawnianie informacji
8	Segmenty operacyjne
9	Instrumenty finansowe
10	Skonsolidowane sprawozdania finansowe
11	Wspólne ustalenia umowne
12	Ujawnianie informacji na temat udziałów w innych jednostkach
13	Ustalanie wartości godziwej
14	Odroczone salda z regulowanej działalności
15	Umowy z klientem
16	Leasing

Źródło: opracowanie własne.

Każdy standard obejmuje: 1) wprowadzenie, 2) wyjaśnienia, 3) jego omówienie oraz 4) datę jego obowiązywania.

Standardy rachunkowości stanowią zatem uzupełnienie przepisów prawa bilansowego. Zawierają one definicje pojęć, dodatkowe wyjaśnienia, przykłady liczbowe ilustrujące określone zagadnienie. Są zatem wzorcami, które dotyczą przede wszystkim sposobów ujmowania i prezentacji zasadniczych kategorii rachunkowości, co umożliwia wskazanie sposobu postępowania w przypadkach nieuregulowanych ustawą. Zakresem MSR są objęte:

- 1) Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF),
- 2) Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR),
- 3) interpretacje wydane przez Komitet ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (KMSF).

Obowiązek stosowania MSR wynika z rozporządzenia (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości z 19.07.2002 r. (Dz.Urz. UE L 243, s. 1). Zgodnie z ustawą o rachunkowości obowiązek sporządzania sprawozdań finansowych według MSR dotyczy skonsolidowanych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu oraz banków. Natomiast prawo do sporządzania sprawozdań finansowych zgodnie z MSR dotyczy:

- 1) skonsolidowanych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (art. 55 ust. 6 u.rach.),
- 2) skonsolidowanych sprawozdań finansowych jednostek dominujących niższego szczebla, wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (art. 55 ust. 7 u.rach.),
- 3) jednostkowych sprawozdań finansowych emitentów papierów wartościowych dopuszczonych, emitentów zamierzających ubiegać się lub ubiegających się o ich dopuszczenie do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego (art. 45 ust. 1a u.rach.),
- 4) jednostkowych sprawozdań finansowych jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR (art. 45 ust. 1b u.rach.).

Jednostki stosujące MSR powinny w pierwszej kolejności oprzeć zasady rachunkowości na właściwych standardach międzynarodowych, a w sytuacji ich braku – odnieść się do rozwiązań zawartych w zbliżonych standardach. W braku takich rozwiązań jednostki powinny uwzględnić regulacje Założeń koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej MSR/MSSF⁵, a w dalszej kolejności – inne rozwiązania rachunkowości.

Właściwe funkcjonowanie rachunkowości w przedsiębiorstwie wymaga opracowania, w formie pisemnej, dokumentacji opisującej w języku polskim przyjęte przez przed-

⁵ MSSF2016, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, SKwP 2017.

siębiorstwo do stosowania **zasady (polityki) rachunkowości**⁶, tzn. określonych zasad i koncepcji jej działania.

Warto dodać, że regulacje prawne dotyczące rachunkowości (ustawa o rachunkowości, rozporządzenia wykonawcze do niej, KSR oraz MSR/MSSF) oraz sprecyzowana i przyjęta do stosowania w konkretnej jednostce gospodarczej polityka rachunkowości stanowią „bazę” funkcjonowania jej systemu rachunkowości. Opracowanie dokumentacji polityki rachunkowości stanowi jedno z podstawowych zadań kierownika jednostki, który ponosi odpowiedzialność w tym zakresie. Obowiązki te zostały narzucone przepisami prawa bilansowego. Wynikają one z przyjętych w ustawie o rachunkowości rozwiązań, w których – obok unormowań bezwzględnie obowiązujących wszystkie jednostki gospodarcze – występują także prawa wyboru określonych rozwiązań. Prawa te dotyczą w szczególności metod wyceny aktywów i pasywów, zasad prowadzenia ewidencji analitycznej, sposobu ewidencji kosztów działalności i ustalania wyniku finansowego.

Przy jej opracowaniu przedsiębiorstwo powinno przyjąć te zasady i metody, spośród określonych w prawie bilansowym i możliwych do wyboru, które są najbardziej użyteczne, dostosowane do specyfiki prowadzonej przez nie działalności oraz zapewniają uzyskanie rzetelnych informacji na potrzeby decyzyjne, kontrolne, sprawozdawcze i podatkowe. Jednocześnie informacje te powinny spełniać wymagania zasady prawdziwego i wiernego obrazu, stanowiącej nadrzędną zasadę rachunkowości. Dokonany przez przedsiębiorstwo wybór powinien znaleźć odzwierciedlenie w dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości. Zakres zagadnień objętych dokumentacją zasad (polityki) rachunkowości przedstawia tabela 1.7.

Dane ujęte w tabeli 1.7 wskazują na bliższe doprecyzowanie wymagań stawianych księgom rachunkowym prowadzonym za pomocą komputera. Wiąże się to z potrzebą uszczegółowienia opisu systemu informatycznego stosowanego do opracowania informacji finansowych. Dotyczy to w szczególności opisu struktury zbiorów danych stanowiących księgi rachunkowe, ukazaniu ich wzajemnych powiązań, pełnionych funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych, opisu algorytmów przetwarzania danych, a także określenia zasad ochrony systemu informatycznego, oprogramowania i sprzętu oraz zasad ochrony danych i zbiorów (zasobów) informacyjnych przed nieuprawnionym dostępem, zniszczeniem czy zafałszowaniem.

⁶ Zasady (politykę) rachunkowości określa się jako wybrane i stosowane przez jednostkę odpowiednie do jej działalności rozwiązania dopuszczone przepisami ustawy o rachunkowości i zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych.

Tabela 1.7. Zakres przedmiotowy dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości

Określenie roku obrotowego i okresów sprawozdawczych wchodzących w jego skład (art. 10 ust. 1 pkt 1)	Metody wyceny aktywów i pasywów w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy oraz ustalania wyniku finansowego (art. 10 ust. 1 pkt 2)	Sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych (art. 10 ust. 1 pkt 3)		System służący ochronie danych i ich zbiorów (tj. ksiąg rachunkowych, dowodów księgowych i innych dokumentów stanowiących podstawę dokonywanych w nich zapisów) (art. 10 ust. 1 pkt 4)
		komputerowo	ręcznie	
		Zakładowy plan kont (art. 10 ust. 1 pkt 3a)		
		Wykaz zbiorów danych stanowiących księgi rachunkowe na komputerowych nośnikach danych wraz z określeniem struktury każdego zbioru i powiązań zachodzących między zbiorami, ich funkcje w przetwarzaniu danych księgowych (art. 10 ust. 1 pkt 3b)	Wykaz ksiąg rachunkowych	
		Opis systemu informatycznego: 1) wykaz programów, procedur lub funkcji, 2) algorytmy przetwarzania danych (sposoby realizacji automatycznych procedur księgowych i kontrolnych), 3) zasady ochrony systemu informatycznego, 4) zasady ochrony dostępu do danych i oprogramowania, 5) wersja oprogramowania, jej modyfikacje, 6) data wdrożenia. Wyszczególnienie metod ochrony zasobów informacyjnych przed nieuprawnionym dostępem, zafalszowaniem, zniszczeniem (art. 10 ust. 1 pkt 3c)	Organizacja systemu przetwarzania danych	

Źródło: opracowanie własne.

Ustalone na piśmie i przyjęte przez przedsiębiorstwo zasady (polityka) rachunkowości oraz ich zmiany (aktualizacje) zatwierdza kierownik (art. 10 ust. 2 u.rach.). Dotyczy to w szczególności:

- 1) określenia roku obrotowego i okresów sprawozdawczych wchodzących w jego skład,
- 2) ustalenia metod wyceny aktywów i pasywów (w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy) oraz ustalenia wyniku finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce wybór,
- 3) opracowania zakładowego planu kont,
- 4) wykazu ksiąg rachunkowych.

1.3. Zasady prawidłowej rachunkowości

Generowanie wiarygodnych, prawdziwych i rzetelnych informacji finansowych, wierne odzwierciedlających dokonane zdarzenia i procesy gospodarcze, dla szerokiego kręgu użytkowników (zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych) jest możliwe dzięki stosowaniu zasad prawidłowej rachunkowości. Zasady te są określane także mianem koncepcji, konwencji czy założeń. Stanowią one podstawowe zasady postępowania, które normują (wyznaczają) prawidłowy sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych i gwarantują rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego przedsiębiorstwa, a zarazem bieżącą oraz skuteczną kontrolę wewnętrzną dokonywanych w nim operacji gospodarczych. Wynikają one z nauki i praktyki rachunkowości oraz są ujęte w obowiązujących regulacjach prawnych (krajowych, europejskich i międzynarodowych). Odstępstwa od tych zasad są możliwe jedynie wówczas, gdy przepisy prawa z mocą ustawy przewidują szczególne zasady postępowania, charakterystyczne dla danej grupy jednostek (spółek kapitałowych, spółek osobowych, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, spółdzielni lub organizacji pozarządowych).

Nadrzędną zasadą rachunkowości, która ma zastosowanie na każdym etapie generowania informacji finansowych, jest **zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu**⁷. Przejawia się ona w obowiązku bieżącego odwzorowywania operacji gospodarczych, zarówno w porządku chronologicznym, jak i systematycznym, w sposób gwarantujący rzetelne, kompletne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej, finansowej oraz wyniku finansowego jednostki (art. 4 ust. 1 u.rach.). Dotyczy to również zdarzeń występujących po dacie bilansu oraz skutków błędów popełnionych w latach ubiegłych

⁷ Zdaniem M. Gmytrasiewicza i A. Karmańskiej, koncepcja wiernego i rzetelnego obrazu jest antidotum na niedoskonałości norm rachunkowości w porównaniu z bogactwem życia gospodarczego i istnienia zagadnień nieprzewidywalnych, a wchodzących w zakres rachunkowości. Stanowi ona swoiste narzędzie „wolności interpretacyjnej” w rachunkowości (M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość finansowa*, Warszawa 2006, s. 16–18).

(zob. art. 54 u.rach.). Oznacza to jasne przedstawienie rzeczywistości gospodarczej, bez upiększania, zaciemniania czy przemilczania, ustalanie i podawanie odpowiednich informacji finansowych, zgodnie z założeniem, że ustawa określa minimum, a nie maksimum danych, jakie przedsiębiorstwo powinno udostępnić użytkownikom sprawozdania finansowego.

Warunkiem uzyskania wiernego obrazu jest ujmowanie w księgach rachunkowych i wykazywanie w sprawozdaniu finansowym wszystkich operacji gospodarczych zgodnie z ich treścią i prawdą materialną, nawet gdy forma odbiegać będzie od powszechnie przyjętych rozwiązań. Realizacja tej zasady wymaga wszechstronnego i wieloaspektowego opisu poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego. Dlatego zagadnienia niewykazane bezpośrednio w bilansie czy w rachunku zysków i strat uszczegóławia się w informacji dodatkowej, stanowiącej istotny i obligatoryjny element rocznego sprawozdania finansowego dużego i małego przedsiębiorstwa⁸.

Zasadzie prawdziwego i wiernego obrazu są podporządkowane inne zasady rachunkowości, których charakterystyki prezentuje tabela 1.8.

Tabela 1.8. Zasady rachunkowości i ich charakterystyki

	Charakterystyka
Zasada kontynuacji działania (art. 5 ust. 2 u.rach.)	Zakłada, że jednostka będzie kontynuowała działalność w dającej się przewidzieć przyszłości w niezmińszonym istotnie zakresie, bez postawienia w stan likwidacji lub upadłości. Zazwyczaj zakłada się roczną perspektywę czasową.
Zasada ciągłości (art. 5 ust. 1 u.rach.)	Przyjęte rozwiązania rachunkowości (wyceny, grupowania, ewidencji, rozliczenia, ustalania wyniku finansowego i prezentacji) należy stosować w sposób ciągły w różnych okresach. Ewentualnie dokonane zmiany powinny być uzasadnione, a ich skutki przedstawione w wyniku finansowym.
Zasada memoriału (art. 6 ust. 1 u.rach.)	W księgach rachunkowych jednostki należy ująć wszystkie osiągnięte, przypadające na jej rzecz przychody i związane z nimi koszty dotyczące danego okresu sprawozdawczego, niezależnie od terminów ich zapłaty. Zasada ta zapewnia porównywalność informacji w kolejnych latach.
Zasada współmierności kosztów i przychodów (art. 6 ust. 2 u.rach.)	W księgach rachunkowych należy zapewnić przedmiotową i czasową zgodność kosztów i przychodów, co umożliwia ustalenie prawidłowego wyniku finansowego osiągniętego w danym okresie. Zasada ta jest pochodną zasady memoriałowej.

⁸ Mikroprzedsiębiorstwa w miejsce dodatkowych informacji i objaśnień sporządzają informacje uzupełniające do bilansu.

Zasada ostrożności (art. 7 u.rach.)	Akcentuje rozwagę, przezorność i pesymizm przy ustalaniu wyniku finansowego, a także uwzględnienie w nim skutków niekorzystnych zdarzeń. W myśl tej zasady należy uwzględnić: 1) zmniejszenie wartości użytkowej lub handlowej składników aktywów, w tym również dokonywane w postaci odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, 2) wyłącznie niewątpliwe pozostałe przychody operacyjne i zyski nadzwyczajne 3) wszystkie poniesione pozostałe koszty operacyjne i straty nadzwyczajne, 4) rezerwy na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń.
Zasada zakazu kompensaty – indywidualnej wyceny (art. 7 ust. 3 u.rach.)	Zabrania kompensaty różnych co do rodzaju aktywów i pasywów, przychodów i związanych z nimi kosztów, jak też zysków i strat nadzwyczajnych. Zasadę tę wymusza obowiązujący układ sprawozdań finansowych.
Zasada istotności (art. 4 ust 4a u.rach.)	W sprawozdaniu finansowym należy wykazać wszystkie pozycje, które mają istotne znaczenie dla oceny jednostki i zdarzeń gospodarczych oraz podejmowania decyzji. Zasada ta zezwala na stosowanie uproszczeń w odniesieniu do zagadnień mniej znaczących z punktu widzenia oceny sytuacji majątkowej i finansowej.

Źródło: opracowanie własne.

Każde przedsiębiorstwo, aby prawidłowo prowadzić rachunkowość, musi znać i stosować ww. zasady rządzące rachunkowością. Ich nieprzestrzeganie może spowodować wydanie negatywnej opinii biegłego rewidenta odnośnie do sprawozdania finansowego. Warto dodać, że nie wszystkie z przedstawionych zasad są akceptowane przez prawo podatkowe. Dlatego do ustalenia dochodu do opodatkowania niezbędne jest prowadzenie dodatkowej ewidencji, np. dotyczącej kosztów niestanowiących kosztów uzyskania przychodu.

1.4. Struktura rachunkowości

Wypełniając funkcję informacyjną, rachunkowość dostarcza informacji obligatoryjnych i fakultatywnych różnym użytkownikom. Stało się to podstawą wydzielenia dwóch podsystemów rachunkowości, a mianowicie:

- 1) rachunkowości finansowej,
- 2) rachunkowości zarządczej.

Ta powołana i sprawdzona w rozwiniętej gospodarce rynkowej funkcjonalna struktura rachunkowości oparta jest na praktycznych przesłankach⁹. Rachunkowość występuje bowiem w tych warunkach w podwójnej roli, jako źródło:

- 1) rzetelnych informacji retrospektywnych, umożliwiających rozliczenie i ocenę każdego podmiotu wewnętrznego jednostki gospodarczej oraz zabezpieczenie potrzeb informacyjnych otoczenia (inwestorzy, państwo, organy skarbowe, banki, kontrahenci, instytucje ubezpieczeniowe, giełdy, pracownicy itp.),
- 2) informacji prospektywnych, pozwalających na racjonalne kształtowanie zachowań menedżerskich, zapewniających powodzenie na rynku i pomnażanie kapitału jednostki gospodarczej.

W literaturze fachowej mianem „rachunkowości zarządczej” określa się „proces planowania, projektowania, dokonywania pomiaru oraz obsługiwanie systemów informacji finansowych i niefinansowych, który ukierunkowuje działania zarządu, motywuje zachowania, wspiera i tworzy wartości kulturowe, konieczne do osiągnięcia strategicznych, taktycznych i operacyjnych celów organizacji. Jest to proces ciągłego usprawniania, dodający wartość”¹⁰.

Różnice między rachunkowością zarządczą a finansową przedstawia tabela 1.9.

Istotą rachunkowości zarządczej jest jej ukierunkowanie na potrzeby kierownictwa przedsiębiorstwa. Informacje dostarczane kadrze menedżerskiej służą podejmowaniu decyzji na wszystkich szczeblach zarządzania. Rachunkowość zarządczą cechuje zindywidualizowany charakter informacji. Można zatem powiedzieć, że jest tyle form rachunkowości zarządczej, ile jest przedsiębiorstw, które wykorzystują ją do poprawy efektywności zarządzania¹¹.

Tabela 1.9. Cechy rachunkowości finansowej i zarządczej

Kryterium porównania	Rachunkowość finansowa	Rachunkowość zarządcza
Odbiorcy informacji	Informacje są prezentowane głównie na potrzeby odbiorców zewnętrznych.	Informacje są głównie przeznaczone dla kierownictwa przedsiębiorstwa.
Zakres uregulowań	Jest uregulowana prawnie przez ustawę o rachunkowości, prawo podatkowe, standardy krajowe i międzynarodowe, rozporządzenia Komisji Papierów Wartościowych, Prezesa NBP itp.	Brak podstawy prawnej; opiera się na miernikach, relacjach i modelach zweryfikowanych przez rachunkowość finansową, lecz ich dobór zależy od preferencji kierownictwa przedsiębiorstwa.

⁹ B. Micherda, *Analityczna funkcja rachunkowości w okresie przejściowym do gospodarki rynkowej*, Kraków 1998, s. 32.

¹⁰ A. Szycha, *Etapy ewolucji i kierunki integracji metod rachunkowości zarządczej*, Łódź 2007, s. 8.

¹¹ W. Gabruszewicz, A. Kamela-Sowińska, H. Poetschke, *Rachunkowość zarządcza*, Warszawa 2000, s. 24.

Zasady wyceny	Stosuje jednolite zasady wyceny według wartości nabycia, tzw. kosztu historycznego (ewentualne ustępstwa dotyczą gospodarek o wysokiej inflacji).	Stosuje równolegle różne zasady wyceny, także przewidywane koszty odtworzenia i wartość ekonomiczną (zdyskontowany dopływ gotówki).
Zasady prowadzenia	Stabilne, zachowuje nadrzędne zasady rachunkowości: rzetelność, wiarygodność, prawidłowość, ciągłość, istotność itp. (podporządkowane zasadzie prawdziwego i rzetelnego obrazu).	Elastyczne, orientacja na istotność, szybkość i koszt informacji; jest ukierunkowana na cel i przejawia się w doborze informacji selektywnych nastawionych na realizowane cele.
Orientacja czasowa zbiorów informacji	Głównie <i>ex post</i> .	<i>Ex ante</i> i <i>ex post</i> (np. wariantowe projekcje kosztów i przychodów, przepływów finansowych, ale stosuje się także mechanizm sprzężenia zwrotnego, daje informacje do zarządzania „przez wyjątki”, „przez cele” i „przez ceny transferowe”).
Perspektywa generowanych informacji	Obowiązuje regularność i ścisła periodyzacja: rok obrotowy, kwartał, miesiąc.	Nieokreślona, uwzględnia elastyczne cykle finansowe, stopień realizacji zleceń, robót budowlanych itp.
Dane objęte pomiarem	Dane wartościowe.	Dane finansowe i niefinansowe (ilościowe i wartościowe).
Procedura przetwarzania	Ścisłe określona.	Zindywidualizowana, zależna od sytuacji decyzyjnej.
Standard informacyjny sprawozdań	Ujednolicony standard sprawozdań finansowych według typów jednostek.	Brak ujednoliconego standardu, raporty wewnętrzne według ośrodków odpowiedzialności za: koszty, zyski, inwestowanie.
Stosowane podejście	Stosuje się podejście deterministyczne.	Stosuje się zarówno podejście probabilistyczne, jak i deterministyczne.
Procedury kontrolne	Kontrola zewnętrzna (biegli rewidenci, urzędy skarbowe) i kontrola wewnętrzna.	Wewnętrzna, kierownicza kontrola efektywności i skuteczności na podstawie różnych kryteriów i mierników.

Źródło: opracowanie własne na podstawie M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska, *Rachunkowość finansowa*, Warszawa 2006, s. 30, *Zarządcze aspekty rachunkowości*, red. T. Kiziukiewicz, Warszawa 2003, s. 268.

Należy zauważyć, że funkcjonalna struktura rachunkowości¹², wyróżniając rachunkowość finansową i rachunkowość zarządczą, nie czyni jednak wyraźnej granicy między tymi członami. Wręcz przeciwnie – tak wyróżnione człony rachunkowości wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Rachunkowość zarządcza szeroko korzysta z ustaleń ra-

¹² B. Micherda, *Analityczna funkcja rachunkowości w okresie przejściowym do gospodarki rynkowej*, Kraków 1998, s. 33.

chunkowości finansowej, tworząc z kolei dla tej ostatniej bazę normatywną. Jest to szczególnie korzystne z uwagi na wspólne podstawy metodologiczne, które stanowią czynnik integrujący rachunkowość funkcjonującą w obu prezentowanych ujęciach.

1.5. Użytkownicy informacji finansowych

Informacjami finansowymi pozyskiwanymi z rachunkowości przedsiębiorstwa zainteresowani są zarówno użytkownicy wewnętrzni, jak i zewnętrzni (z otoczenia). Do tych pierwszych należy zaliczyć zarząd, dyrekcję firmy, rady nadzorcze oraz kierownictwo niższych szczebli zarządzania. Są oni zainteresowani utrzymaniem pozycji przedsiębiorstwa w konkurencyjnym otoczeniu, jej umacnianiem, dalszym rozwojem, a także tworzeniem warunków pozwalających na wywiązywanie się z realizacji zawartych kontraktów na produkty gotowe, zaciągniętych zobowiązań w stosunku do innych kontrahentów, pracowników, banków oraz zapewnienie rentowności prowadzonej działalności.

Potrzeby informacyjne tego kręgu odbiorców dotyczą głównie wielkości uzyskanych przychodów ze sprzedaży produktów, kosztów ich realizacji, właściwej ich alokacji wewnątrz jednostki, organizacji procesu produkcyjnego oraz zabezpieczenia odpowiedniej jakości produkowanych wyrobów lub usług, monitorowania kosztów i przychodów oraz wyników.

Informacje finansowe generowane w rachunkowości powinny im umożliwić wyznaczenie celów i zadań, alokację zasobów wewnątrz przedsiębiorstwa, kontraktowanie produktów, kształtowanie polityki cen, koordynację i kontrolę wytyczonych zadań i osiąganych rezultatów działalności, a także wypracowanie odpowiedniego systemu motywacji.

Użytkownikami zewnętrznymi są głównie:

- 1) **inwestorzy** zainteresowani dobrą sytuacją finansową, zdolnością do generowania przychodów, poziomem wypracowanego wyniku finansowego, płynnością finansową oraz efektywnością przedsiębiorstwa; informacje te są im potrzebne do oceny stopnia ryzyka związanego z dalszym funkcjonowaniem jednostki lub zainwestowanym kapitałem i wysokością dywidendy;
- 2) **wierzyciele** – ta grupa użytkowników obejmuje zarówno banki, pożyczkodawców, instytucje finansowe, jak i kontrahentów; interesują ich informacje umożliwiające ocenę sytuacji finansowej firmy w przyszłości, jej zasoby, zobowiązania oraz czy uzyskają zwrot sum należnych w umownym terminie, wraz z odsetkami;
- 3) **fiskus** – potrzebuje informacji do oceny prawidłowości naliczania podatków;
- 4) **konkurenci** (inne przedsiębiorstwa) – szukają słabych stron w funkcjonowaniu jednostki, są zainteresowani rozmiarami i kierunkami działania, wielkością i strukturą wytwarzanych produktów, ich kosztami, osiąganymi przychodami i wynikami finansowymi;

- 5) **pracownicy oraz ich reprezentanci** – zainteresowani są głównie sytuacją finansową, jej stabilnością, perspektywami działania przedsiębiorstwa w przyszłości, w kontekście dalszego zatrudnienia oraz poziomu wynagrodzeń i ich wzrostu;
- 6) **społeczność lokalna**, którą interesuje sytuacja finansowa podmiotu ze względu na wpływy do budżetu (podatki lokalne), ochronę środowiska naturalnego, rozwój regionu, a także zachowanie i powiększanie liczby miejsc pracy.

Generowane w rachunkowości informacje finansowe są zatem niezbędne do zarządzania finansami i innymi zasobami przedsiębiorstwa, jego rozliczeń z instytucjami finansowymi, ZUS-em, pracownikami oraz innymi jednostkami, a także do pomiaru i oceny efektywności gospodarowania, jak też do rozliczenia jego kierownictwa z realizacji wytyczonych celów i zadań.

Użytkowników informacji finansowych generowanych w przedsiębiorstwach i ich potrzeby informacyjne przedstawia tabela 1.10.

Tabela 1.10. Potrzeby informacyjne różnych użytkowników przedsiębiorstwa

Użytkownicy	Podstawowe potrzeby informacyjne
Właściciele majątku, inwestorzy	Wartość majątku i efektywność jego wykorzystania, sytuacja finansowa, poziom wyniku finansowego (do oceny możliwości dalszego funkcjonowania), zdolność do generowania przychodów i pokrycia ponoszonych kosztów.
Wierzyciele (kredytodawcy i pożyczkodawcy)	Zdolność do spłaty długów wraz z odsetkami w uzgodnionych terminach, informacje o sytuacji finansowej, zasobach, należnościach i zobowiązaniach.
Pracownicy i ich reprezentanci	Gwarancja pracy i wypłat wynagrodzeń, pozycja finansowa przedsiębiorstwa określająca wielkość wynagrodzeń.
Klienci, kontrahenci, zleceniodawcy (płatnicy)	Gwarancja realizacji zawartych kontraktów, podaż wyrobów i usług, ich dostępność, kompleksowość, ceny produktów i ich koszty, sytuacja finansowa przedsiębiorstwa.
Instytucje rządowe i fiskalne (np. GUS)	Dane statystyczne dotyczące infrastruktury, posiadanych zasobów, przestrzennej lokalizacji, struktury zatrudnienia, kwalifikacji kadr, rozmiarów prowadzonej działalności (niezbędne do kreowania polityki gospodarczej), a także sytuacji finansowej, wielkości kosztów, przychodów i wyników finansowych.
Społeczność lokalna	Zanieczyszczenie środowiska, podatki lokalne, miejsca pracy, kreowanie regionalnej polityki, rozwój regionu.
Kierownictwo (zarząd, rady nadzorcze), właściciele	Sytuacja firmy, efektywność wykorzystania zasobów, poniesione koszty działalności, uzyskiwane przychody, ocena dokonań, wytyczanie przyszłości, a także informacje do podejmowania decyzji i kontroli ich realizacji.

Źródło: opracowanie własne.

Rozdział 2

PROJEKTOWANIE SYSTEMU RACHUNKOWOŚCI W PRZEDSIĘBIORSTWIE

2.1. Zasady projektowania systemu rachunkowości przedsiębiorstwa

Każde przedsiębiorstwo rozpoczynające działalność musi zaprojektować system rachunkowości adekwatny do jego potrzeb. Właściwie zbudowany system rachunkowości powinien zapewnić prawidłowy pomiar i ustalanie wyników działalności i sytuacji finansowej przedsiębiorstwa oraz dostarczać (w formie sprawozdań finansowych) prawdziwych i rzetelnych informacji o jego sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym, a pośrednio także o płynności, wypłacalności, rentowności i zdolności do kontynuowania działalności w przyszłości¹.

Podstawę projektowania tego systemu, jego fundament, stanowi ustawa o rachunkowości². Zawiera ona regulacje dotyczące budowy, organizacji i funkcjonowania rachunkowości w różnych jednostkach gospodarczych. Zaprezentowane w niej rozwiązania dotyczą szerokiej gamy podmiotów gospodarczych (małych, mikro, non-profit, grup kapitałowych opracowujących skonsolidowane sprawozdania finansowe, świadczących długoterminowe usługi, wykorzystujących pochodne instrumenty finansowe, podlegających fuzji, objętych obowiązkiem badania sprawozdania finansowego, sporządzania sprawozdania z płatności na rzecz administracji publicznej). Zawarte w ustawie przepisy określają:

¹ Szerzej M.A. Mikulska, *Polityka rachunkowości jednostki w świetle obowiązujących przepisów prawnych* [w:] *Polityka rachunkowości jednostki a jakość sprawozdania finansowego. Wybrane aspekty*, red. M.A. Mikulska, Lublin 2012, s. 14–15.

² Prawo bilansowe nie dla wszystkich jednostek gospodarczych jest podstawowym aktem prawnym w zakresie rachunkowości. Jednostki, które na podstawie art. 45 ust. 1a i 1b u.rach. sporządzają swoje sprawozdania finansowe zgodnie z MSR, są zobligowane do stosowania przepisów ustawy o rachunkowości i wydanych na jej podstawie przepisów wykonawczych tylko w zakresie nieuregulowanym przez MSR. Dotyczy to problematyki przeprowadzania inwentaryzacji, badania sprawozdań finansowych, odpowiedzialności karnej.

- 1) zasady rachunkowości;
- 2) tryb badania sprawozdań finansowych przez biegłych rewidentów i ich udostępniania;
- 3) zasady usługowego prowadzenia ksiąg rachunkowych.

Te pierwsze dotyczą prowadzenia ksiąg rachunkowych, wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego, sporządzania sprawozdań finansowych (jednostkowych, łącznych i skonsolidowanych), zasad ochrony danych oraz odpowiedzialności za wypełnienie obowiązków w zakresie rachunkowości. Regulacje te odnoszą się do wszystkich jednostek gospodarczych mających siedzibę lub miejsce sprawowania zarządu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i spełniających kryteria dotyczące: formy organizacyjno-prawnej, wielkości osiągniętych przychodów netto ze sprzedaży lub otrzymywania środków publicznych z budżetu państwa, z budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz funduszy UE. Warto dodać, że część z tych regulacji ma charakter bezwzględnie obowiązujący, a część fakultatywny. Ustawa o rachunkowości wyznacza bowiem ogólne ramy systemu rachunkowości dla jednostek prowadzących działalność gospodarczą, wskazując rozwiązania dopuszczalne i pozostawiając im prawa wyboru jednego z nich. Ustawa określa zatem granice, w ramach których mogą się one poruszać, konstruując system rachunkowości. Sprzyja to zachowaniu elastyczności systemu rachunkowości i umożliwia jego dostosowanie do specyfiki, zakresu i rozmiarów działalności prowadzonej przez przedsiębiorstwo.

W przypadku braku w przepisach o rachunkowości uregulowań określonych zagadnień występujących w jednostce (np. zasad klasyfikacji, wyceny lub prezentacji określonej transakcji lub innego zdarzenia) jej kierownik – ustalając przyjęte zasady (politykę) rachunkowości – może korzystać z Krajowych Standardów Rachunkowości, a w razie ich braku – z MSR.

Narzędziem opisującym system informacyjny rachunkowości przedsiębiorstwa, uwzględniającym jego strukturę i specyfikę prowadzonej działalności, usankcjonowanym przez prawo bilansowe jest opracowana, w formie pisemnej, dokumentacja opisująca w języku polskim przyjęte do stosowania **zasady (politykę) rachunkowości**³. Jest to jedno z podstawowych zadań kierownika przedsiębiorstwa, ponoszącego odpowiedzialność za wykonanie obowiązków w zakresie rachunkowości, określonych przepisami prawa bilansowego, w tym z tytułu nadzoru.

Konieczność opracowania własnej dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości wynika z przyjętych w ustawie o rachunkowości – obok unormowań bezwzględnie obowiązujących wszystkie jednostki gospodarcze – także praw wyboru określonych rozwiązań.

³ Zasadami (polityką) rachunkowości określa się wybrane i stosowane przez jednostkę, odpowiednie do jej działalności, rozwiązania dopuszczone przepisami ustawy o rachunkowości i zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych.

Przy jej opracowaniu przedsiębiorstwo powinno przyjąć takie zasady i metody spośród określonych w prawie bilansowym i możliwych do wyboru, które są – w ocenie kierownictwa – istotne, najbardziej użyteczne, dostosowane do specyfiki prowadzonej działalności oraz zapewniają uzyskanie informacji na potrzeby decyzyjne, kontrolne, sprawozdawcze i podatkowe. Jednocześnie informacje te powinny spełniać wymagania zasady prawdziwego i wiernego obrazu, stanowiącej nadrzędną zasadę rachunkowości. Dokonany wybór powinien znaleźć odzwierciedlenie w dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości. Zdaniem A. Jarugowej, polityka rachunkowości to zastosowanie specyficznych zasad, konwencji, reguł i praktyk dobranych odpowiednio przez zarząd do odzworowania rzeczywistej pozycji finansowej i dochodowej przedsiębiorstwa oraz jego dokonań w sporządzanych sprawozdaniach finansowych⁴.

Ze względu na znaczenie prawidłowego ustalenia polityki rachunkowości w dużych jednostkach celowa, a niekiedy konieczna, jest współpraca kierownictwa z głównym księgowym (osobą, której powierzono obowiązki związane z prowadzeniem ksiąg rachunkowych), informatykami, kierownikami wyodrębnionych jednostek. Współpraca ta ułatwia opracowanie i wprowadzanie rozwiązań najbardziej przydatnych. W przedsiębiorstwach małych i mikroprzedsiębiorstwach politykę rachunkowości na ogół ustala kierownik⁵.

Opracowana dokumentacja polityki rachunkowości stanowi najważniejszą część systemu rachunkowości przedsiębiorstwa. Musi być ona zgodna z prawem bilansowym (ustawa o rachunkowości, rozporządzenia wykonawcze do niej, w tym także rozwiązania określonych w KSR i MSR), kompletna i spójna. Należy w niej uregulować wszystkie zagadnienia z zakresu rachunkowości istotne dla oceny sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego jednostki i w odniesieniu do których przepisy prawa dopuszczają stosowanie rozwiązań wariantowych. Konieczne jest także przestrzeganie nadrzędnych zasad rachunkowości, a w szczególności zasady:

- 1) rzetelnego i jasnego obrazu,
- 2) kontynuacji działalności,
- 3) memoriału,
- 4) współmierności przychodów i związanych z nimi kosztów,
- 5) ostrożności.

Przyjęte rozwiązania powinny być stosowane w sposób ciągły przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych oraz sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych⁶. Powinny one zapewnić wygenerowanie informacji finansowych łatwych do zrozumienia dla

⁴ A. Jarugowa, E. Walińska, *Roczne sprawozdanie finansowe – ujęcie księgowo i podatkowe*, Gdańsk 1997, s. 23.

⁵ Małe i mikrojednostki mogą dopasowywać wewnętrzną politykę rachunkowości do potrzeb podatkowych.

⁶ Ciągłość oznacza dokonywanie w kolejnych latach obrotowych jednakowego grupowania operacji gospodarczych, wyceny aktywów i pasywów, w tym także dokonywania odpisów amortyzacyjnych lub umorzeniowych, ustalania wyniku finansowego i sporządzania sprawozdań finansowych, co zapewni porównywalność informacji w kolejnych latach. Ponadto wiąże się ona z ujmowaniem w tej samej wysokości

użytkowników, przydatnych w ocenie zdarzeń przeszłych, teraźniejszych i przyszłych, bezstronnych i pozbawionych istotnych błędów, wiernie odzwierciedlających rzeczywistość oraz porównywalnych w czasie i w przestrzeni.

Przy konstruowaniu systemu rachunkowości, obok wymogów prawa bilansowego, konieczne jest uwzględnienie ponadto takich parametrów, jak:

- 1) wielkość przedsiębiorstwa i specyfika jego działalności,
- 2) rozmiary prowadzonej działalności,
- 3) potrzeby informacyjne odbiorców zewnętrznych i wewnętrznych,
- 4) stosowane techniki informacyjne.

Kształt systemu rachunkowości w każdym przedsiębiorstwie zależy w znacznym stopniu od wielkości przedsiębiorstwa oraz specyfiki prowadzonej działalności. Wielkość przedsiębiorstwa może być mierzona poziomem zatrudnienia, rozmiarami prowadzonej działalności oraz generowanych przez nią przychodów czy ponoszonych kosztów. Oddziałują one m.in. na zakres systemu rachunkowości. Poszerzenie rozmiarów przedsiębiorstwa może się wiązać z potrzebą uszczegółowienia ewidencji i rozszerzenia standardu informacyjnego sprawozdania finansowego oraz poddawania go badaniu⁷. Mniejsze przedsiębiorstwa⁸ natomiast mogą stosować uproszczone rozwiązania w tym zakresie. Istotnym czynnikiem oddziałującym na kształt systemu rachunkowości są środki techniki obliczeniowej wykorzystywane w procesie generowania informacji finansowych (komputery, oprogramowanie systemu finansowo-księgowego). Wpływają one na budowę zakładowego planu kont, dobór procedur przetwarzania, przepływu danych oraz na usprawnienie procesów informacyjnych.

Zasadniczy wpływ na budowę systemu rachunkowości przedsiębiorstwa mają potrzeby informacyjne różnych użytkowników (kierownictwa jednostki oraz odbiorców zewnętrznych). Potrzeby te są determinowane przez wykorzystanie generowanych informacji finansowych do oceny prowadzonej działalności i podejmowanie decyzji o różnym zakresie przedmiotowym i horyzoncie czasowym.

Standardy sprawozdań finansowych dla różnych jednostek gospodarczych określają załączniki do ustawy o rachunkowości. Określono w nich zakresy informacji, które należy podać w poszczególnych elementach sprawozdania finansowego. Warto dodać,

stanów aktywów i pasywów wykazywanych w księgach rachunkowych na dzień ich zamknięcia i w księgach rachunkowych otwartych na następny rok obrotowy.

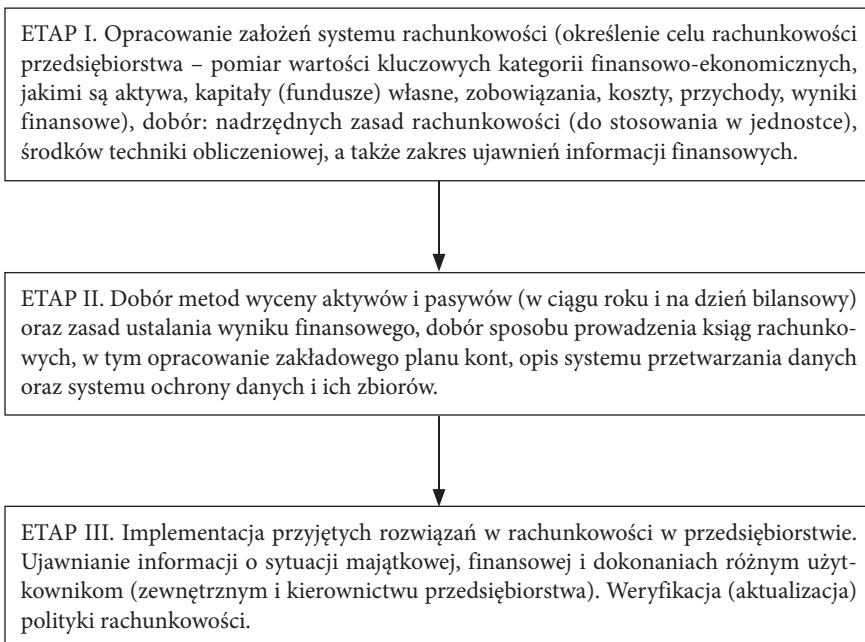
⁷ Dotyczy to jednostek, które „w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków: a) średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób, b) suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2 500 000 euro, c) przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5 000 000 euro” (art. 64 ust. 1 pkt 4 u.rach.).

⁸ Dotyczy to jednostek małych i mikro (art. 3 ust. 1a–1d u.rach.).

że przepisy art. 46 ust. 5 u.rach. i tytuły załączników potwierdzają, że nie mają one charakteru wzorów obligatoryjnych elementów składowych sprawozdania finansowego, lecz jedynie określają minimum informacji, które powinny być w nich ujęte. Ustawa bowiem dopuszcza wykazywanie informacji z większą szczegółowością niż określona w załącznikach do ustawy. Oznacza to, że jednostki gospodarcze mogą same decydować o postaci formularzy sprawozdania finansowego, pamiętając o celu ich sporządzania, minimalnym zakresie informacji i wymaganych cechach jakościowych. Na potrzeby sprawozdawcze ważne jest dopasowanie szczegółowości informacji o zasobach przedsiębiorstwa, źródłach ich finansowania, ponoszonych kosztach i uzyskiwanych przychodach, jak też zapewnienie wyodrębnienia wszystkich zdarzeń istotnych do podejmowania decyzji oraz kontroli i oceny rezultatów prowadzonej działalności zarówno przez odbiorców zewnętrznych (np. inwestorów, banki, kontrahentów), jak i przez kierownictwo przedsiębiorstwa. Jest to czynnik, który wpływa na rachunkowość danego przedsiębiorstwa poprzez wybór odpowiednich rozwiązań dotyczących klasyfikacji i grupowania zdarzeń, metod wyceny zasobów i kapitałów (funduszy), sposobów ewidencji, jak też prezentacji (wykazywania lub ujawniania) informacji finansowych w sprawozdaniu finansowym, ukierunkowanych na zaspokojenie potrzeb informacyjnych różnych odbiorców.

Etapy budowy systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie przedstawia rysunek 2.1.

Rysunek 2.1. Etapy budowy systemu rachunkowości przedsiębiorstwa

Źródło: opracowanie własne.

Chociaż przyjęte zasady (politykę) rachunkowości należy stosować w kolejnych latach obrotowych w sposób ciągły, to w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji przedsiębiorstwo może, ze skutkiem od pierwszego dnia roku obrotowego, bez względu na datę podjęcia decyzji, zmienić dotychczas stosowane rozwiązania na inne przewidziane ustawą. Zmiana dotychczas stosowanych rozwiązań wymaga jednak określenia w informacji dodatkowej wpływu tych zmian na sprawozdania finansowe wymagane innymi przepisami prawa, jeżeli zostały one sporządzone za okres, w którym powyższe rozwiązania uległy zmianie. W przypadku takim należy w sprawozdaniu finansowym za rok obrotowy, w którym zmiany te nastąpiły, podać przyczyny tych zmian, określić liczbowo ich wpływ na wynik finansowy oraz zapewnić porównywalność danych sprawozdania finansowego dotyczących roku poprzedzającego rok obrotowy, w którym dokonano zmian. Warto dodać, że w miarę występujących potrzeb polityka rachunkowości powinna być aktualizowana. Zmiana polityki rachunkowości nie może wpływać negatywnie na jakość sprawozdania finansowego.

2.2. Elementy polityki rachunkowości przedsiębiorstwa

Opracowywana przez przedsiębiorstwo dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości powinna obejmować dwa człony:

- 1) założenia koncepcyjne dotyczące generowania informacji finansowych,
- 2) zasady techniczno-organizacyjne określające przyjęty przez przedsiębiorstwo sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz system służący ochronie danych i ich zbiorów.

Zakresem założeń koncepcyjnych kształtujących system rachunkowości przedsiębiorstwa obejmuje się w szczególności określenie⁹:

- 1) roku obrotowego i okresów sprawozdawczych wchodzących w jego skład;
- 2) metod wyceny aktywów i pasywów, w tym także wartości szacunkowych (w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy);
- 3) zasad ustalania wyniku finansowego;
- 4) sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym oraz zasad klasyfikacji i grupowania zdarzeń do odpowiednich pozycji sprawozdania finansowego.

W przyjętych do stosowania przez przedsiębiorstwo zasadach (polityce) rachunkowości powinny się znaleźć rozwiązania:

- 1) mające charakter bezwzględnie obowiązujących – ich nieprzestrzeganie stanowi naruszenie przepisów prawa;
- 2) które jednostka jest zobowiązana wybrać spośród rozwiązań dopuszczonych przepisami ustawy;

⁹ Punkt 2.3 KSR nr 7: „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”; art. 10 ust. 1 u.rach.

- 3) które jednostka może przyjąć do stosowania lub z nich zrezygnować – dotyczy to w szczególności korzystania z dozwolonych uproszczeń.

Pomijając obligatoryjne rozwiązania ustawowe, celowe jest zwrócenie uwagi na te rozwiązania, które przedsiębiorstwo ma obowiązek lub może wybrać do stosowania spośród określonych w prawie bilansowym.

Rok obrotowy stanowi podstawowy okres sprawozdawczy i obejmuje rok kalendarzowy lub inny okres trwający 12 kolejnych pełnych miesięcy, stosowany również do celów podatkowych. Warto dodać, że ujęty w polityce rachunkowości rok obrotowy powinien być zgodny z rokiem obrotowym określonym w umowie (lub statucie), na podstawie której utworzono przedsiębiorstwo. W uzasadnionych przypadkach rok obrotowy może być krótszy lub dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy kalendarzowych. Jeżeli jednostka rozpocznie działalność w drugiej połowie przyjętego roku obrotowego, może połączyć księgi rachunkowe i sprawozdanie finansowe za ten okres z księgami rachunkowymi i sprawozdaniem finansowym za rok następny. W takim przypadku pierwszy rok obrotowy może być dłuższy niż 12 kolejnych miesięcy. Jednostki sektora budżetowego rozliczające się z wykonanych zadań i środków finansowych na ich realizację za rok kalendarzowy muszą przyjąć rok obrotowy (budżetowy) jako tożsamy z rokiem kalendarzowym. Ze względu na przepisy o podatku dochodowym osoby fizyczne i spółki cywilne osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą mogą przyjąć tylko rok kalendarzowy. Ponadto w polityce rachunkowości należy określić **okresy sprawozdawcze**¹⁰, rozumiane – w myśl art. 3 ust. 1 pkt 8 u.rach. – jako okresy, za które sporządza się sprawozdanie finansowe w trybie przewidzianym ustawą lub inne sprawozdania sporządzone na podstawie ksiąg rachunkowych (np. deklaracje podatkowe, sprawozdania statystyczne). Okresem sprawozdawczym może być miesiąc, kwartał bądź półrocze. Ustalając długość okresu sprawozdawczego, należy ująć w polityce rachunkowości częstotliwość i sposób wyceny aktywów i pasywów oraz przychodów i kosztów.

Najważniejszym elementem polityki rachunkowości przedsiębiorstwa jest opis przyjętych **metod wyceny aktywów i pasywów** (w ciągu roku obrotowego i na dzień bilansowy). Powinny być one rezultatem dokonanych wyborów spośród metod określonych w ustawie o rachunkowości, dostosowane do specyfiki działalności jednostki i zapewniać wymaganą jakość sprawozdań finansowych. Na przykład ustawa umożliwia wycenę rozchodu materiałów według metody LIFO (*last in first out*, „ostatnie przyszło, pierwsze wyszło”), FIFO (*first in first out*, „pierwsze przyszło, pierwsze wyszło”), cen przeciętnych czy stałych cen ewidencyjnych. W dokumentacji zasad należy określić rozwiązania, jakie przyjęto w zakresie wyceny rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i prawnych, aktywów finansowych, należności, zapasów, rezerw, rozliczeń międzyokresowych kosztów i przychodów, kapitałów (funduszy) własnych

¹⁰ Warto przy tym dodać, że w ustawie o rachunkowości pojęcie „okresu sprawozdawczego” nie jest stosowane w sposób konsekwentny; w wielu artykułach zastępuje ono określenie miesiąca.

i obcych (zobowiązań). Dla poszczególnych pozycji bilansowych należy wskazać zasady wyceny zasobów majątkowych i kapitałów (funduszy) na dzień wprowadzenia do ksiąg rachunkowych (w ciągu roku) i na dzień bilansowy. Powinno się także ustalić zasady szacowania i ujmowania skutków utraty wartości aktywów, ich klasyfikacji oraz wyceny wartości godziwej czy skorygowanej ceny nabycia na dzień bilansowy.

Zasady wyceny aktywów i pasywów mające wpływ na kształt polityki rachunkowości przedsiębiorstwa przedstawia tabela 2.1.

Tabela 2.1. Zasady wyceny aktywów i pasywów określone w ustawie o rachunkowości i wymagające uregulowania w polityce rachunkowości

Zasady wyceny określone w ustawie o rachunkowości	Pożądane uregulowania dotyczące wyceny w jednostce gospodarczej
<p>Wycena powinna być dokonywana nie rzadziej niż na dzień bilansowy (art. 28 ust. 1 i art. 30 u.rach.).</p> <p>Pojęcie kosztu wytworzenia produktów i usług (art. 28 ust. 3 u.rach.).</p> <p>Zagadnienia do wyboru (rozwiązania alternatywne) – rozdział 4 u.rach.</p>	<p>Określenie częstotliwości wyceny składników aktywów i pasywów.</p> <p>Weryfikacja zasad ewidencji i rozliczania kosztów.</p> <p>Wycena materiałów i towarów.</p> <p>Wycena produktów w toku.</p> <p>Wycena rozrachunków (należności i zobowiązań).</p> <p>Metody ustalania wartości, zużycia i stanu rzeczowych składników aktywów.</p> <p>Zasady uznawania składników majątkowych za środki trwałe.</p> <p>Przyjęte metody amortyzacji bilansowej i podatkowej.</p> <p>Wycena nieruchomości i wartości niematerialnych i prawnych zaliczanych do inwestycji.</p> <p>Metody pomiaru stopnia zaawansowania usług niezakończonych, w tym budowlanych.</p> <p>Zasady wyceny rezerw i rozliczeń międzyokresowych.</p> <p>Zasady ustalania i ewidencji odpisów aktualizujących.</p>

Źródło: opracowanie własne.

Na przykład w odniesieniu do środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych należy określić kwotę, od której zalicza się obiekty do tych zasobów, czynniki wpływające na okres ekonomicznej użyteczności środka trwałego, ustalenie okresu, stawki i metody amortyzacji, sposobu kwalifikacji i amortyzacji składników o niskiej wartości jednostkowej (np. do 3500 zł), zasad ujmowania leasingu finansowego i operacyjnego, procedury ustalania kosztów prac rozwojowych, wartości firmy, sposób i częstotliwość dokonywania testów na utratę wartości, metod, procedur i terminów inwentaryzacji. Dane takie powinny być określone dla wszystkich składników aktywów i pasywów. Przykładowe zagadnienia dotyczące wyceny bieżącej i bilansowej aktywów i pasywów wymagających uregulowania w polityce rachunkowości przedstawia tabela 2.2.

Tabela 2.2. Możliwości wyboru zasad wyceny wybranych pozycji bilansowych do ujęcia w polityce rachunkowości

Przedmiot wyboru	Wybór dotyczy w szczególności	Podstawa prawna: ustawa o rachunkowości
Odpisy amortyzacyjne (umorzeniowe) środków trwałych	Określenia czynników wpływających na okres ekonomicznej użyteczności obiektu trwałego.	Art. 32 ust. 2
	Ustalenia okresu, stawki i metody amortyzacji.	Art. 32 ust. 3
	Sposobu kwalifikacji i amortyzacji środków trwałych o niskiej jednostkowej wartości, np. do 3500 zł.	Art. 32 ust. 6
Odpisy amortyzacyjne (umorzeniowe) wartości niematerialnych i prawnych	Ustalenia okresu lub stawki amortyzacji.	Art. 33 ust. 1
	Sposobu kwalifikacji i amortyzacji składników o niskiej wartości jednostkowej, np. do 3500 zł.	
	Procedury ustalania kosztów prac rozwojowych, wartości firmy.	
Metoda ewidencji analitycznej dla grup rzeczowych składników aktywów obrotowych	Ewidencji ilościowej obrotów i stanów składników.	Art. 17 ust. 2 pkt 2
	Ewidencji ilościowo-wartościowej obrotów i stanów składników.	Art. 17 ust. 2 pkt 1
	Ewidencji wartościowej obrotów i stanów składników.	Art. 17 ust. 2 pkt 3
	Odpisywania w koszty zakupionych materiałów oraz korekty kosztów o wartość stanu materiałów najpóźniej na dzień bilansowy.	Art. 17 ust. 2 pkt 4
Wycena materiałów i produktów w toku	Wyceny materiałów w cenach zakupu lub nabycia.	Art. 34 ust. 1 pkt 1
	Wyceny produktów w toku produkcji, w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub materiałów bezpośrednich lub niewyceniania ich w ogóle.	Art. 34 ust. 1 pkt 2
Wycena rzeczowych składników aktywów obrotowych	Ujęcia w księgach rachunkowych w cenach ewidencyjnych z uwzględnieniem różnic między tymi cenami a rzeczywistymi cenami ich nabycia lub zakupu.	Art. 34 ust. 2
Metoda wyceny rozchodów i stanu końcowego rzeczowych składników aktywów obrotowych, w przypadku gdy ceny nabycia lub zakupu składników jednokrotnych lub uznanych za jednakowe są różne	Stosowanie metod wyceny: 1) cen przeciętnych; 2) „pierwsze przyszło, pierwsze wyszło” (FIFO); 3) „ostatnie przyszło, pierwsze wyszło” (LIFO); 4) szczegółowej identyfikacji rzeczywistych cen (kosztów) tych składników aktywów, które dotyczą ściśle określonych przedsięwzięć.	Art. 34 ust. 4 pkt 1 Art. 34 ust. 4 pkt 2 Art. 34 ust. 4 pkt 3 Art. 34 ust. 4 pkt 4

Metoda odpisu aktualizującego wartość należności o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności	Wiarygodnego oszacowania kwoty odpisu od każdej należności.	Art. 35b ust. 1 pkt 5
	Wiarygodnego oszacowania ogólnej (sumarycznie ustalonej) kwoty odpisu na należności.	

Źródło: opracowano na podstawie ustawy o rachunkowości.

Określone w ustawie o rachunkowości obowiązki lub prawa wyboru rozwiązań, wchodzące w zakres zasad (polityki) rachunkowości, dotyczą także innych pozycji aktywów i pasywów, przychodów i kosztów, dokumentów księgowych, terminów inwentaryzacji, wariantów i metod sporządzania niektórych elementów sprawozdania finansowego. Najczęściej występujące w praktyce metody wyboru zasad (polityki) rachunkowości, oprócz dotychczas omówionych, zawiera tabela 2.3.

Tabela 2.3. Pozostałe możliwości wyboru zasad (polityki) rachunkowości

Przedmiot wyboru zasad (polityki) rachunkowości	Wybór dotyczy w szczególności	Podstawa prawna (ustawa o rachunkowości)
Aktywa i rezerwy z tytułu odroczonego podatku dochodowego	Odstąpienia od ustalania aktywów i rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego*.	Art. 37 ust. 10
Rezerwy na przyszłe zobowiązania	Określenia kryterium tworzenia rezerw na przyszłe zobowiązania.	Art. 35d ust. 1; art. 39 ust. 2
Dokument będący podstawą zapisu księgowego	Określenia, który spośród kilku dokumentów lub egzemplarzy jednego dokumentu dotyczących jednej operacji będzie podstawą zapisu w księgach rachunkowych.	Art. 22 ust. 4
Dowód zastępczy	Określenia, które operacje gospodarcze mogą być dokumentowane za pomocą dowodów zastępczych.	Art. 20 ust. 4
Termin i częstotliwość inwentaryzacji składników aktywów	Ustalania terminów i częstotliwości inwentaryzacji składników aktywów, np. maszyn i urządzeń co roku, budynków raz w ciągu czterech lat.	Art. 26 ust. 3
Sposób ewidencji i rozliczania kosztów	Określenia, które zespoły kont kosztów zostaną zastosowane w jednostce: Zespół 4 „Koszty według rodzaju i ich rozliczanie”; Zespół 5 „Koszty według typów działalności i ich rozliczanie”.	Art. 3 ust. 1 pkt 11; art. 8 pkt 1

Rozliczenia międzyokresowe kosztów	Określenia kwalifikowania, ujmowania i odpisywania kosztów stanowiących rozliczenia międzyokresowe.	Art. 39 ust. 2 i 3
Wariant rachunku zysków i strat	Określenia, czy rachunek zysków i strat będzie sporządzony według wariantu porównawczego, czy kalkulacyjnego.	Art. 47 ust. 4 pkt 1
Metoda sporządzania rachunku przepływów pieniężnych	Określenia, którą metodą (bezpośrednią lub pośrednią) będzie sporządzany rachunek przepływów pieniężnych.	Art. 48b ust. 1
Szczegółowość informacji w sprawozdaniu finansowym	Większego uszczegółowienia informacji w sprawozdaniu finansowym niż w załącznikach do ustawy o rachunkowości, jeżeli to wynika z potrzeb lub specyfiki jednostki.	Art. 50 ust. 1

* Dotyczy jednostek, które za poprzedni rok obrotowy nie przekroczyły co najmniej dwóch z następujących wielkości: 1) 17 000 000 zł – w przypadku sumy aktywów na koniec roku obrotowego; 2) 34 000 000 zł – w przypadku przychodów netto ze sprzedaży towarów i produktów za rok obrotowy; 3) 50 osób – w przypadku średniorocznego zatrudnienia w przeliczeniu na pełne etaty, oraz których roczne sprawozdanie finansowe nie podlega obowiązkowi badania i ogłaszania w myśl art. 64 ust. 1 u.rach.

Źródło: opracowano na podstawie ustawy o rachunkowości.

Ważnym elementem polityki rachunkowości jest określenie zasad **ustalania wyniku finansowego oraz sposobu prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym**. Wybór rozwiązań w tym zakresie dotyczy zasad kwalifikacji kosztów do poszczególnych rodzajów działalności, zasad ustalania i rozliczania kosztów działalności operacyjnej, sposobów ustalania przychodów ze sprzedaży, ustalania zmiany stanu produktów, zasad ujmowania pozostałych kosztów i przychodów operacyjnych oraz przychodów i kosztów finansowych, jak też obrotów wewnętrznych, a także wybór wariantu sporządzania rachunku zysków i strat oraz metody prezentacji przepływów pieniężnych (bezpośrednia, pośrednia).

Przedsiębiorstwo może w przyjętych zasadach (polityce) rachunkowości zastosować uproszczenia dopuszczone przez prawo bilansowe. Ich zakres prezentuje tabela 2.4.

W części dokumentacji poświęconej aspektom organizacyjno-technicznym systemu rachunkowości należy określić sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych oraz system ochrony danych i ich zbiorów. Dokumentacja opisująca sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych powinna zawierać co najmniej:

- 1) zakładowy plan kont,
- 2) wykaz zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych,
- 3) opis systemu przetwarzania danych,
- 4) opis rozwiązań służących ochronie danych i ich zbiorów.

Tabela 2.4. Uproszczenia możliwe do zastosowania w polityce rachunkowości przez różne jednostki gospodarcze

Rodzaj jednostki	Uproszczenia możliwe do zastosowania
Wszystkie jednostki prowadzące księgi rachunkowe zgodnie z przepisami ustawy o rachunkowości	<p>Uproszczenie może polegać na:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ustaleniu granicy ceny nabycia lub kosztu wytworzenia środków trwałych bądź wartości niematerialnych i prawnych, poniżej której jednostka dokonuje (nie wcześniej niż w momencie oddania do używania) jednorazowego odpisu wartości tego rodzaju składników aktywów; 2) wycenie materiałów i towarów w cenie zakupu zamiast w cenie nabycia, a produkcji w toku – o przewidywanym czasie wykonania krótszym niż trzy miesiące – w wysokości bezpośrednich kosztów wytworzenia lub tylko materiałów bezpośrednich bądź niewycenianiu jej w ogóle; 3) nierozliczaniu przychodów i kosztów z tytułu wykonywanych długoterminowych niezakończonych usług, zgodnie z przepisami art. 34a i 34b u.rach., jeżeli udział przychodów z niezakończonych usług na dzień bilansowy nie jest istotny w całości przychodów operacyjnych okresu sprawozdawczego.
Jednostki, których sprawozdanie finansowe nie podlega obowiązkowemu badaniu	Uproszczenie może polegać na uwzględnianiu kosztów stałych przy wycenie zapasu produktów, niezależnie od poziomu wykorzystania normalnych zdolności produkcyjnych.
Jednostki mikro, o których mowa w art. 3 ust. 1a u.rach.	<p>Uproszczenie polega na:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) klasyfikowaniu umów leasingu według kryteriów określonych przepisami prawa podatkowego zamiast przepisami art. 3 ust. 4 i 5 u.rach.; 2) zaniechaniu ustalania rezerw i aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego; 3) stosowaniu do wyceny instrumentów finansowych wyłącznie przepisów ustawy zamiast przepisów odpowiedniego rozporządzenia Ministra Finansów; 4) rezygnacji z zachowania zasady ostrożności przy wycenie.

Źródło: opracowano na podstawie KSR 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja” (Dz.Urz. MF z 2016 r. poz. 2).

Zakładowy plan kont to element polityki rachunkowości, w której określa się wykaz kont księgi głównej, przyjęte zasady klasyfikacji zdarzeń gospodarczych, zasady prowadzenia ksiąg pomocniczych oraz ich powiązania z kontami księgi głównej. Każde przedsiębiorstwo jest zobowiązane do opracowania zakładowego planu kont¹¹, którego

¹¹ Zasady projektowania, wdrażania oraz wykorzystywania zakładowego planu kont dla podmiotów leczniczych są przedmiotem opracowania *Wzorcowy Plan Kont a rachunkowość finansowa i zarządcza*

zadaniem jest zapewnienie prowadzenia ksiąg rachunkowych zgodnie z wymogami prawa bilansowego i innymi przepisami (np. prawa podatkowego). Powinny być w nim określone zasady rachunkowości, zapewniające:

- 1) ujęcie operacji w sposób rzetelny i sprawdzalny, tak aby właściwie odzwierciedlały stan majątkowy i finansowy oraz wynik finansowy przedsiębiorstwa,
- 2) pozyskiwanie danych, niezbędnych do wszelkich rozliczeń, np. z kontrahentami, z fiskusem, z ZUS i pracownikami,
- 3) skuteczną kontrolę wewnętrzną operacji gospodarczych i stanu składników majątku będących w posiadaniu i dyspozycji przedsiębiorstwa,
- 4) sporządzenie sprawozdania finansowego, deklaracji podatkowych lub innych sprawozdań wymaganych odrębnymi przepisami.

Przedstawiając w polityce rachunkowości **wykaz stosowanych ksiąg rachunkowych**, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – wykaz zbiorów danych tworzących księgi rachunkowe na informatycznych nośnikach danych, przedsiębiorstwo jest zobowiązane do określenia ich struktury, wzajemnych powiązań między nimi oraz pełnionych funkcji w organizacji całości ksiąg rachunkowych i w procesach przetwarzania danych. Zasoby informacyjne systemu rachunkowości mogą być zorganizowane w formie zarówno oddzielnych komputerowych zbiorów danych, jak i bazy danych albo jej wyodrębnionych części¹². W każdym przypadku prowadzenie ksiąg rachunkowych powinno uwzględniać wymagania art. 13 u.rach., w tym m.in. zapewniać automatyczną kontrolę ciągłości zapisów, przenoszenia obrotów lub sald, a wydruki komputerowe ksiąg muszą: zawierać dane identyfikacyjne jednostki, określonego urządzenia ewidencyjnego czy programu przetwarzania, składać się z automatycznie numerowanych stron z oznaczeniem pierwszej i ostatniej oraz być sumowane na każdej stronie w sposób ciągły w roku obrotowym.

Opis systemu przetwarzania danych, a przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych przy użyciu komputera – opis systemu informatycznego, powinien zawierać wykaz programów, procedur lub funkcji, w zależności od struktury oprogramowania, opis algorytmów i parametrów oraz programowych zasad ochrony danych, w tym w szczególności metod zabezpieczenia dostępu do danych i systemu ich przetwarzania, a ponadto określenie stosowanej w przedsiębiorstwie wersji oprogramowania, producenta systemu czy programu księgowego i daty rozpoczęcia jego eksploatacji.

Istotnym elementem dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości jest **system ochrony danych i ich zbiorów**. Ustalenia w tym zakresie powinny precyzować, w jaki

podmiotów leczniczych, red. M. Hass-Symotiuł, Warszawa 2012. Można go wykorzystać przy organizacji rachunkowości, uwzględniając specyfikę prowadzonej działalności, wielkość jednostki itd.

¹² Art. 13 ust. 2 u.rach.

sposób przedsiębiorstwo będzie chroniło przechowywane w siedzibie zarządu¹³ w oryginalnej postaci: księgi rachunkowe (zbiory danych tworzące księgi rachunkowe), dowody księgowo, dokumenty inwentaryzacyjne, sprawozdania finansowe i inne dokumenty będące podstawą dokonanych w nich zapisów przed niedozwolonymi zmianami, zafałszowaniem, uszkodzeniem lub zniszczeniem. W tej części polityki rachunkowości należy wskazać stosowane środki ochrony zarówno zewnętrznej (np. stosowany system monitoringu, sposób identyfikacji użytkowników komputerów, procedury uniemożliwiające osobom nieupoważnionym dostęp do ksiąg rachunkowych, zasady zabezpieczenia pomieszczeń archiwum), jak i wewnętrznej (np. częstotliwość tworzenia rezerwowych kopii zbiorów danych zapisanych na nośnikach informatycznych, zapewnienie ochrony programów komputerowych i danych systemu informatycznego rachunkowości przez stosowanie odpowiednich rozwiązań programowych i organizacyjnych chroniących przed nieupoważnionym dostępem lub zniszczeniem, zapewnienie automatycznej kontroli ciągłości zapisów oraz przenoszenia obrotów i sald).

Niektóre z tych zagadnień mogą być uregulowane w oddzielnych instrukcjach (np. obiegu dokumentów, kontroli wewnętrznej czy inwentaryzacyjnej), stanowiących uzupełnienie dokumentacji zasad (polityki) rachunkowości przedsiębiorstwa. Warto dodać, że niewłaściwie opracowana dokumentacja zasad (polityki) rachunkowości skutkuje nieprawidłowościami w ewidencji i wycenie składników majątkowych, zniekształca sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy jednostki. Dlatego rachunkowość powinna być prowadzona zgodnie z ustawą o rachunkowości oraz z przyjętą w przedsiębiorstwie dokumentacją zasad (polityki) rachunkowości.

Politykę rachunkowości wprowadza się zarządzeniem kierownika przedsiębiorstwa, w przypadku spółek kapitałowych – uchwałą zarządu, a w spółkach osobowych – uchwałą wspólników. Należy przy tym podkreślić, że ustalenia dotyczące np. zakładowego planu kont, zasad wyceny aktywów i pasywów czy ustalania wyniku finansowego mogą zostać opracowane w formie załączników stanowiących integralną część zarządzenia lub uchwały w sprawie zasad (polityki) rachunkowości.

W miarę występujących potrzeb polityka rachunkowości powinna być aktualizowana, przy czym aktualizacja nie może wpływać negatywnie na jakość sprawozdania finansowego.

¹³ Przedsiębiorstwo może powierzyć przechowywanie zbiorów innej jednostce specjalizującej się w świadczeniu tego rodzaju usług. Musi jednak powiadomić o tym fakcie właściwy urząd skarbowy w ciągu 15 dni od daty wydania zbiorów poza siedzibę jednostki, a także zapewnić ich dostępność do badania przez upoważnione organy kontrolne.

2.3. Zasady budowy zakładowego planu kont

Zakładowy plan kont stanowi formalny dokument będący częścią systemu rachunkowości każdej jednostki gospodarczej prowadzącej księgi rachunkowe, bez względu na formę prawną czy zakres prowadzonej działalności. Od jego zawartości i struktury zależy nie tylko sposób prowadzenia ewidencji księgowej i jej pracochłonność, lecz także potencjał informacyjny rachunkowości, który warunkuje realizację jej nadrzędnej funkcji, jaką jest funkcja informacyjna.

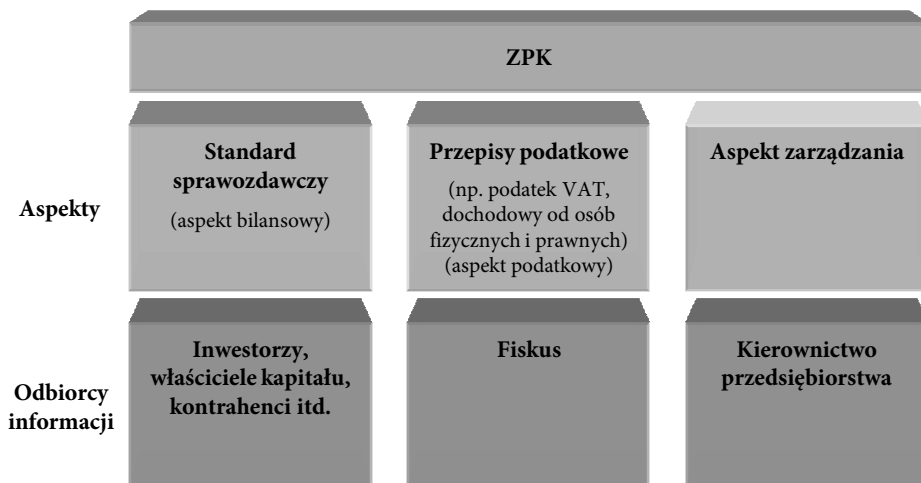
Obowiązek posiadania własnego zakładowego planu kont dotyczy przedsiębiorstw, które obowiązkowo lub dobrowolnie prowadzą pełną rachunkowość. Przy jego opracowaniu należy uwzględnić zarówno wymogi ustawy o rachunkowości i innych aktów prawnych (np. przepisów podatkowych, o statystyce publicznej), jak i potrzeby informacyjne kierownictwa przedsiębiorstwa i jego otoczenia (np. inwestorów, fiskusa, banków, zakładów ubezpieczeń).

Przy opracowywaniu ZPK konieczne jest zatem uwzględnienie aspektów:

- 1) bilansowego (obowiązki informacyjne wynikające z prawa bilansowego),
- 2) podatkowego (potrzeby informacyjne fiskusa),
- 3) zarządczego (potrzeby informacyjne kierownictwa),

co przedstawia rysunek 2.2.

Rys. 2.2. Aspekty projektowania zakładowego planu kont

Źródło: opracowanie własne.

Aspekt bilansowy jest ukierunkowany na informacje niezbędne do wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego. Pozyskaniu tych informacji sprzyja odpowiedni układ kont zespołów:

- 1) 4 – „Koszty według rodzajów i ich rozliczenie”,
- 2) 5 – „Koszty według typów działalności i ich rozliczenie”,
- 3) 6 – „Produkty i rozliczenia międzyokresowe (czynne i/lub bierne)”,
- 4) 7 – „Przychody i koszty związane z ich osiągnięciem”.

Źródłem do ustalenia wyniku finansowego jest rachunek zysków i strat.

Aspekt podatkowy ZPK zabezpiecza informacje do celów rozliczenia się z fiskusem. Sprzyja temu rozbudowana analityka do kont zespołów 4, 5 i 7, uwzględniająca koszty uzyskania przychodów oraz koszty niestanowiące kosztów uzyskania przychodów, jak też wielkości zrealizowanych przychodów.

Z kolei aspekt zarządczy uwzględnia potrzeby decyzyjne kierownictwa przedsiębiorstwa. Jego realizacja wymaga poszerzenia i pogłębienia informacji zawartych w dokumentacji i ewidencji księgowej dotyczącej w szczególności:

- 1) przychodów, kosztów i wyników finansowych,
- 2) składników aktywów jednostki i źródeł ich pochodzenia,
- 3) wielkości zadłużenia,
- 4) terminów wymagalności zobowiązań.

Uwzględnienie ww. aspektów przy opracowaniu ZPK wymaga zastosowania w nim takiego podziału kont na konta syntetyczne i analityczne oraz doboru zasad ich funkcjonowania, które umożliwią pozyskanie ww. informacji.

W celu ujednoczenia zasad grupowania operacji gospodarczych i ograniczenia nakładów pracy związanych z ustaleniem zakładowego planu kont oraz otrzymania porównywalnych informacji liczbowych, łatwych do agregowania w potrzebnych przekrojach, przedsiębiorstwa mogą stosować wzorcowe plany kont¹⁴. Dotychczas Minister Finansów wykorzystał jedynie wspomnianą delegację ustawową w odniesieniu do jednostek sfery budżetowej i banków. W takiej sytuacji przy tworzeniu zakładowego planu kont można posiłkować się wzorcowym planem kont opracowanym przez Departament Rachunkowości Ministerstwa Finansów, na którym opierają się propozycje dostępne w rozmaitych publikacjach fachowych¹⁵. Wzorcowy plan kont nie ma charakteru obligatoryjnego. Jest on zbiorem kompetentnych, fachowych porad, który:

¹⁴ Wzorcowy plan kont obejmuje usystematyzowany wykaz kont księgi głównej (syntetycznych) oraz zasady ich funkcjonowania (komentarz do planu kont) wraz z korespondencją kont (występujące między nimi powiązania).

¹⁵ *Zakładowy plan kont dla podmiotów leczniczych*, red. M. Hass-Symotiuk, Warszawa 2016, *Rachunkowość. System informacji finansowych Zakładów Opieki Zdrowotnej*, red. R.M. Hass-Symotiuk, Warsza-

- 1) pozwala zmniejszyć wysiłek wielu osób sporządzających ZPK,
- 2) odgrywa rolę wspólnego języka księgowych, umożliwiającego im porozumiewanie się na niwie zawodowej,
- 3) prowadzi do ujednoczenia sposobu księgowania typowych operacji gospodarczych i wyjaśniania ewentualnych wątpliwości,
- 4) ułatwia dostosowanie programów komputerowych obsługujących rachunkowość prowadzoną za pomocą komputera,
- 5) jest przydatny do różnego rodzaju szkoleń.

Zakładowy plan kont ustala i aktualizuje kierownik jednostki. Zależnie od obowiązujących przepisów może być on ustalany przez pracowników przedsiębiorstwa albo instytucje zewnętrzne. W praktyce założenia ZPK przygotowuje na ogół główny księgowy.

Opracowując ZPK, można przyjąć jedno z następujących rozwiązań:

- 1) uznać wzorcowy plan kont za obowiązujący,
- 2) dokonać niezbędnych modyfikacji (np. zrezygnować z niektórych kont syntetycznych, rozbudować analitykę), uwzględniając specyfikę jednostki i potrzeby informacyjne kierownictwa,
- 3) opracować własny ZPK,
- 4) wzorować się na planach kont publikowanych przez organizacje zawodowe księgowych lub firmy doradcze, albo literaturę fachową.

Jeśli wystąpi konieczność zmiany wzorcowego wykazu kont księgi głównej, dokonuje się jej przez:

- 1) pominięcie kont syntetycznych, które nie znajdują zastosowania w przedsiębiorstwie,
- 2) nadanie im innych nazw lub symboli,
- 3) wprowadzenie dodatkowych kont (syntetycznych, analitycznych bądź korygujących).

Można także wykorzystać tylko część kont podanych we wzorcowym planie kont, a w części opracować własne. Dotyczy to może w szczególności kont zespołów:

- 1) 4 – „Koszty według rodzajów i ich rozliczenie”,
- 2) 5 – „Koszty według typów działalności i ich rozliczenie”.

Przyjęta we wzorcowym planie kont klasyfikacja kont syntetycznych opiera się na dziewięciu zespołach kont oznaczonych symbolami cyfrowymi od 0 do 8:

- 0 – Aktywa trwałe,
- 1 – Środki pieniężne, rachunki bankowe i inne krótkoterminowe aktywa finansowe,
- 2 – Rozrachunki i roszczenia,

- 3 – Materiały i towary,
- 4 – Koszty według rodzajów i ich rozliczanie,
- 5 – Koszty według typów działalności i ich rozliczanie,
- 6 – Produkty i rozliczenia międzyokresowe,
- 7 – Przychody i koszty związane z ich osiągnięciem,
- 8 – Kapitały (Fundusze) własne, fundusze specjalne i wynik finansowy.

O przyporządkowaniu konkretnych kont do powyższych zespołów decyduje przede wszystkim ich treść ekonomiczna, a także sposób ich funkcjonowania. Każde konto ma nazwę i własny symbol cyfrowy, przy czym nazwa określa jego treść ekonomiczną, a pierwsza cyfra symbolu zawsze oznacza numer zespołu, do którego należy dane konto. We wzorcowym planie kont przyjmuje się symbole dwucyfrowe. W ZPK symbol cyfrowy konta syntetycznego jest sprawą indywidualną¹⁶ i zależy od zasad przyjętych w danym przedsiębiorstwie oraz od używanego oprogramowania komputerowego. Symbole kont muszą być właściwie i precyzyjnie określone, gdyż mają decydujący wpływ na agregowanie informacji o różnym poziomie szczegółowości.

Konstruując zakładowy plan kont przedsiębiorstwa, należy uwzględnić: rozmiary i rodzaj prowadzonej działalności, jej specyfikę, strukturę organizacyjną, obowiązujący standard sprawozdawczy, formę i technikę prowadzenia ksiąg rachunkowych, metody zarządzania finansami, jak też potrzeby informacyjne kierownictwa.

Największy wpływ na układ kont ZPK mają wzory poszczególnych elementów sprawozdania finansowego. Projektując go, można wzorować się także na planach kont publikowanych przez organizacje zawodowe księgowych lub firmy doradcze albo literaturę fachową.

Zakładowy plan kont powinien zawierać następujące elementy:

- 1) wykaz kont syntetycznych (księgi głównej),
- 2) objaśnienia zasad funkcjonowania tych kont (ich zawartość treściowa, księgowane operacje, korespondencję z innymi kontami księgi głównej),
- 3) zasady i procedury prowadzenia kont ksiąg pomocniczych (ewidencji analitycznej) oraz ich powiązanie z kontami księgi głównej, co wymaga wskazania, dla których kont syntetycznych będą prowadzone konta analityczne, wraz z ich wykazem, kryteriami ich wyodrębniania oraz urządzeń służących do ich prowadzenia,
- 4) zastosowane uproszczenia ewidencyjne,
- 5) rozwiązania w zakresie ewidencji pozabilansowej.

Szczegółowe komponenty zakładowego planu kont zawiera tabela 2.5.

¹⁶ Najczęściej klasyfikacja kont w zespole jest oparta na podziale dziesiętnym (przedział od 0 do 9).